

PAPER DETAILS

TITLE: BILINMEYEN BİR OSMANLI PORTOLANI: MEHMED REİS'İN TUHFETÜ'L-ESRÂR FÎ
TARÎKİ'L-BİHÂR'I

AUTHORS: M Sait TÜRKHAN

PAGES: 557-623

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2596417>

**BİLİNMEYEN BİR OSMANLI PORTOLANI:
MEHMED REİS'İN *TUHFETÜ'L-ESRÂR Fİ
TARÎKİ'L-BİHÂR'I***

M. Sait TÜRKHAN*

Öz: 13. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de seyir haritaları, portolan atlaslar ve portolan metinlerinin sayıca artış gösterdiği görülür. Akdeniz denizcilik geleneğini tevarüs eden Osmanlılar, 15. yüzyıldan itibaren İslam coğrafya bilgisi ile Avrupa coğrafya ve haritacılık tekniği ve geleneğini de takip ederek haritacılık alanında yeni eserler vermeye başlamışlardır. 16. yüzyıla gelindiğinde deniz haritacılığının zirvesine Piri Reis ile ulaşmışlardır. Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyesi başlı başına tüm Akdeniz'i anlatan ansiklopedik bir portolan atlasıdır. Ancak portolanlar sadece haritalardan oluşan eserler değildir. Herhangi bir harita içermemekle birlikte denizciler için hazırlanmış çeşitli seyir rehberleri de Batı literatüründe 13. yüzyıldan itibaren portolan olarak ifade edilmiştir. Portolan metinleri seyir rotaları ve limanlar arası uzaklıklardan ibaret tek düze ve kısa metinler olarak denizcilere yol göstermişlerdir. Bu makalenin konusu bir Osmanlı denizcisi olan Mehmed Reis tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr* isimli risale, herhangi bir harita içermeyen ve limanlar arası uzaklıkları rotaları ile açıklayan bir portolan metnidir. Eser Akdeniz ve Karadeniz'in tamamını kapsayan beş bölümden oluşur. Karadeniz ve Akdeniz'e dair verdiği farklı bilgiler ile de Kitâb-ı Bahriye'nin yanında alternatif bir metin olarak Osmanlı denizcileri tarafından kullanılmıştır. Bu özellikleri itibarıyla *Tuhfetü'l-Esrâr* Osmanlı denizcilik literatürü içinde örneğine bugüne kadar hiç rastlanmamış bir portolan risalesidir. Burada esere dair bir inceleme yapılmış ve farklı nüshalarından hareketle edisyon kritikli metni neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr, Mehmed Reis, Akdeniz, Portolan, Seyrisefain.

* Dr., İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye. e-mail: saitmehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6598-2509.

AN UNKNOWN OTTOMAN PORTOLAN:
TUHFETÜ'L-ESRÂR FÎ TARÎKÎ'L-BÎHÂR OF MEHMED
REİS

Abstract: Since the 13th century, it is seen that the number of navigation charts, portolan atlases and portolan texts in the Mediterranean has increased. The Ottomans, who inherited the Mediterranean maritime tradition, started to produce new works in the field of cartography by following the Islamic geography knowledge and European geography and cartography technique and tradition since the 15th century. In the 16th century, they reached the peak of maritime cartography with Piri Reis. Kitab-ı Bahriye (Book of the Sea) by Piri Reis is an encyclopedic portolan atlas describing the entire Mediterranean. However, portolans are not just works containing maps. Various navigation guides prepared for sailors have also been expressed as portolans in the Western literature since the 13th century, although they do not contain any maps. The Portolan texts, which contain uniform, short texts consisting of navigational routes and distances between ports, have guided sailors for years. The subject of this article is a portolan text, which does not contain any maps and explains the distances between ports with their routes, in the booklet named *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, written by Mehmed Reis, an Ottoman sailor. The work consists of five chapters covering the entire Mediterranean and the Black Sea. It was used by Ottoman sailors as an alternative resource in addition to Kitâb-ı Bahriye, with the different information it provided about the Mediterranean and the additional chapter on the Black Sea. In terms of these features, *Tuhfetü'l-Esrâr* is a portolan booklet that has never been seen before in the Ottoman maritime literature. Here, a review of the text has been made and an edition critique has been published based on its different manuscript copies.

Key Words: Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr, Mehmed Reis, Mediterranean, Portolan, Navigation.

Extended Abstract

In this article, the Turkish portolan text titled "*Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*" written by Mehmed Reis at the end of the 16th century is examined. When the content of the text is compared with other portolan texts that emerged in the Mediterranean and Piri Reis' Book on Navigation (Kitâb-ı Bahriye), the source value of the text and its position in the Ottoman literature has been discussed, and then an edition critique has been published based on the different manuscript copies of the work.

From the 13th century onwards, the number of navigational charts, portolan atlases and portolan texts has increased in the Mediterranean.¹ The Ottomans, who inherited the Mediterranean maritime tradition, started to produce new works in the field of cartography by following both the Islamic geography knowledge and the cartography technique and tradition in Europe since the 15th century. In the 16th century, Piri Reis wrote Kitab-Bahriye as an important stage of this accumulation. Kitab-ı Bahriye (Book of the Sea) is not only a source book giving information about the seas and oceans, but also an independent and encyclopedic portolan atlas describing the entire Mediterranean. After Piri Reis, geographer Ali ibn Ahmed ibn Muhammed al-Şerefi es-Safâksi, Seydi Ali Reis, Ali Macar Reis, Mehmed Reis from Menemen, Hacı Ahmed from Tunisia appeared as important sources of 16th century Ottoman nautical guides and portolan maps.²

However, when portolan is mentioned, only maps or works containing maps should not come to mind. Because, although they do not contain any maps, various navigation guides prepared for sailors since the 13th century are also defined as portolan in the western literature. In this respect, nautical charts consisting of only maps are referred to as portolan charts, sea-charts or nautical charts, while texts supported by maps or those consisting only of

¹ Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", The History of Cartography, vol. 1: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean, ed. J. B. Harley and David Woodward Chicago-London: The University of Chicago Press, 1987, p. 371-463. For an updated electronic version of this article, see Tony Campell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500, Additions, Corrections, Updates", <https://www.maphistory.info/portolanchapter.html#ancient>, (11.06.2022).

² Ahmet Üstüner, "Avrupa Coğrafyacılığının Osmanlı Dünyasına İntikali: Tercüme Eserler", İslamda Medeniyet Bilimleri Tarihi, ["Transition of European Geography to the Ottoman World: Translations", History of Civilization Sciences in Islam], v. II, ed. Recep Şentürk, İstanbul: İHÜ yay., 2021, p. 91-121. Fikret Sarıcaoglu, "Harita" ["Map"], DİA., v. XVI, İstanbul 1997, p. 210-216. Mahmut Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD) ["Ottoman Geography Studies", Turkish Studies Literature Journal], II/4, (2004), p. 163-211. İlhami Danış, "Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslâm Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler)", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, [Turkish-Islamic Geography from the Beginning to the End of the XVIth Century (Schools, Names and Works)", Turkish Studies Literature Journal] Vol. 17, Issue: 33, 2019, p. 9-40. Ahmet Üstüner, "Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, ["Ottoman Geography Studies After the Classical Age", Turkish Studies Literature Journal] Vol. 17, Issue:33, 2019, p.41-104. Pınar Emiralioğlu, Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire, Surrey: Ashgate, 2014.

text are generally referred to as portolans. Portolans contain monotonous, short texts consisting of navigational routes and distances between ports, as well as more detailed information such as the characteristics of ports, shallow and dangerous zones, and freshwater sources. *Tuhfetü'l-Esrâr*, which is the subject of this article, is a short, easy-to-use, map-free portolan prepared for sailors.³

It is thought that the first known examples of portolans in the Mediterranean are based on navigational guides called "periploi" written by ancient Greek sailors. Since the end of the 12th century, portolan texts began to be prepared in the Mediterranean, especially in the Italian city-states. These portolans were expanded over time as sailors added their own experiences. However, most of them were limited to their own regions and the geography where sailors from that nation operate. One of the earliest examples of these portolan texts is "*Le Liber de Existencia Riveriarum et Forma Maris Nostri Mediterranei*", dated approximately to the mid-12th and early 13th centuries. From the 13th century onwards, it is seen that Venetian sailors were more active in the production of portolan texts. Other early portolans are those prepared by Marino Sanudo Torsello, Michale of Rhodes, Alvise da Ca'da Mosto, Pierro di Versi, Giorgio Trombetta da Modone, and Andrea Bianco.⁴

³ Roel Nicolai, "The Relationship between Portolans and Portolan Charts", *The Enigma of the Origin of Portolan Charts: A Geodetic Analysis of the Hypothesis of a Medieval Origin*, Leiden-Boston: Brill 2016, p. 201-284. David Jacoby, "An Unpublished Medieval Portolan of the Mediterranean in Minneapolis", *Shipping, Trade and Crusade in the Medieval Mediterranean: Studies in Honour of John Pryor*, (ed. Ruthy Gertwagen, Elizabeth Jeffreys), Routledge, London-New York 2016, p. 65. In this article, sea nautical charts are excluded from the scope due to the limits of the subject. About nautical charts, see Nautical charts. Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", *The History of Cartography*, vol. 1: *Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, ed. J. B. Harley and David Woodward Chicago-London: The University of Chicago Press, 1987, p. 371-463; Tony Campbell, "Census of Pre-Sixteenth Century Portolan Charts", *Imago Mundi*, 38 (1986), p. 67-94.

⁴ Piero Falchetta, "The Portolan of Michael of Rhodes", *The Book of Michael of Rhodes: A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, vol. III (Studies), (ed. Pamela O. Long), Cambridge and London: The MIT Press, 2009, p. 193-210. Dimitris Loupis, "An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that Ignores Pîrî Re'îs", *CIEPO XIV. Symposium Proceedings*, 18-22 September 2000, Çeşme, (ed. by. Tuncer Baykara), Ankara: Turkish Historical Society, 2004, p. 545-455. Dimitris Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World Ottoman Navigational Technology during the 16th Century Seen Through Sailing-Directions Manuals", Bilkent University Unpublished Master Theses, Ankara 2004.

In this portolan tradition in the Mediterranean, our knowledge of Ottoman portolan texts is quite limited, except for the extensive and detailed work of Piri Reis, which covers the entire Mediterranean. A Turkish portolan text introduced by Dimitris Loupis is the only Turkish portolan found so far other than Piri Reis. This text, named *Borgiano Portolans* by Loupis, is registered in the Apostolica Vaticana Library in Rome with Borgiano Turco 72 reference number. The anonymous text consists of 36 leaflets and consists of two texts, the first of which covers the route between the Aegean islands and the second covers a part of the Eastern Mediterranean. In other words, it covers only a part of the Mediterranean. Loupis thinks that the work was originally written in the 16th century, but he believes that the only copy he examined was reproduced in the second half of the 18th century. Borgiano Portolans also do not show similarities with Piri Reis or with previous and later European-origin portolan texts.⁵

Mehmed Reis's *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr* is a portolan booklet consisting of five chapters on its own, covering the entire Mediterranean and the Black Sea, and has not attracted much attention until today, except for some researchers closely related to the subject.⁶ A total of eleven copies of *Tuhfetü'l-Esrâr* containing different chapters of it scattered in different libraries around the world, have been identified.⁷ Four of them are in the same volume with the copies of the Kitâb-ı Bahriye. The remaining seven consist of copies containing different sections. A copy of the author, including all five chapters, has not yet been found. The author briefly explains the purpose of writing the work in the introduction. In the first and second chapters of the work, the routes of Mediterranean ports and islands

⁵ Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", p. 87-103. Loupis, "An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that ignores Pîrî Re'îs", p. 453-463.

⁶ Fikret Sarıcaoglu, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", Pîrî Reis'den Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları ve Tarihi Coğrafya Eserleri, ["Ottoman Naval Maps and Geographies", Ottoman Historical Maps and Historical Geographic Works from Piri Reis to Örfî Pasha], İstanbul 2015, p. 66.); Loupis "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", p. 81-82; Gaye Danişan Polat, "16. Yüzyılda Osmanlılarda Deniz Astronomisi ve Astronomi Aletleri", İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Bilim Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, ["Marine Astronomy and Astronomy Instruments in the Ottomans in the 16th Century", İstanbul University Social Science Institute, History of Science Department Unpublished Doctoral Thesis] İstanbul 2016, p. 5.

⁷ These eleven copies are listed in the bibliography of this article.

and their distances between each other in miles from Istanbul to the Strait of Gibraltar are indicated. In the third chapter, the distances of some important ports in the Mediterranean are given without specifying the route. In the fourth chapters, the perimeters of some important islands in the Mediterranean are given. In the fifth chapters, similar to the ones made for the Mediterranean in the first and second chapters, the distance and route information between the Black Sea ports are indicated.

When compared to the Kitâb-ı Bahriye, it is seen that *Tuhfetü'l-Esrâr* has important differences. First of all, *Tuhfetü'l-Esrâr* fills this important gap with the Black Sea section that is not included in Kitâb-ı Bahriye. Piri Reis describes the entire Mediterranean with a complete cycle and the center of this cycle is not Istanbul but the Dardanelles. On the other hand, *Tuhfetü'l-Esrâr*, which consists of two chapters, centers Istanbul in the Mediterranean and Black Sea sections. In Kitâb-ı Bahriye, the perimeters of the islands and the distances of important ports from each other are given in context when appropriate. In the third and fourth chapters of *Tuhfetü'l-Esrâr*, this information is arranged in a list and is mostly different from Kitâb-ı Bahriye. Within the framework of these differences, *Tuhfetü'l-Esrâr* is a different work that does not follow Piri Reis's work. Another feature of *Tuhfetü'l-Esrâr* is that it was used together with Kitâb-ı Bahriye. The copy N90, which was added to the maps of Kitâb-ı Bahriye as a margin note, and the H, N, and B copies, which were added after the Kitâb-ı Bahriye, prove this. These examples are clear proof that Ottoman sailors used both works together.

It has been determined that *Tuhfetü'l-Esrâr* is not related to similar European texts.⁸ Mehmed Reis, who was understood to be an experienced sailor while following the portolan tradition in the Mediterranean, must have edited the text in line with his own observations and experiences. While doing this, it is seen that he translated some place names in the Mediterranean into Turkish. For example, he names the cape on the western coast of Italy, where the city of Geata was probably located, as Gâzî Burnu. He names one of the volcanic islands north of the island of Sicily as Yanar Ada. Similarly, he calls Capopassero on the southwest coast of the island of Sicily as Kepez Burnu.⁹

⁸ Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", p. 86.

⁹ See the text section for these examples.

In terms of these features, *Tuhfetü'l-Esrâr* is a portolan booklet that has never been seen before in the Ottoman maritime literature.

Giriş

Ortaçağ sonlarından itibaren Akdeniz'de seyrisefain şartları pusula ve başka aletlerin etkin kullanılmaya başlanması ile birlikte nispeten daha rahat gerçekleştirilmeye başlanmış olsa da gök seyri yerine kıyı seyri ve sonbahar-kış mevsimlerinde denize açılma zorlukları devam etmekteydi. Bu şartlar altında sefer edilecek bölgenin iklim şartlarını bilmek yanında mevsimlere bağlı olarak etkin rüzgarlar ve akıntılardan haberdar olmak, liman ve kıyıların yer şekilleri hakkında bilgi sahibi olmak da önemliydi. Özellikle ticaret gemileri olası deniz kazası riskine karşı bu konuda oldukça hassas idiler. Akdeniz'de pusulanın daha etkin biçimde kullanılmaya başlanması, bilgi ve tecrübe birikimi 13. yüzyıldan itibaren seyir rotalarını gösteren haritalar ve portolan¹⁰ atlasların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.¹¹ Osmanlılar 15. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki haritacılık tekniği ve geleneğini de takip ederek haritacılık alanında yeni ürünler vermeye başlamışlardır.¹² Osmanlıların coğrafya alanında da erken tarihlerden beri yapılan tercüme ürünler yanında, 16. yüzyıldan itibaren özgün eserler vermeye başladığı görülür.¹³ Coğrafya bilgisinin gelişimi ile portolan ve

¹⁰ Portolanlar 13. yüzyıldan itibaren Cenevizliler başta olmak üzere genelde Akdeniz'deki tecrübeli gemiciler tarafından çizildiği anlaşılan deniz kıyılarını ve limanları gösteren genelde 17 adet rüzgar gülü ve ölçüğü bulunan ve deniz şartlarına dayanıklı olmaları için genelde deri üzerine çizilen deniz haritalarıdır. Bkz. Kemal Özdemir, Osmanlı Deniz Haritaları Ali Macar Reis Atlası, İstanbul 1992, s. 40-41.

¹¹ Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", The History of Cartography, vol. 1: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean, ed. J. B. Harley and David Woodward Chicago-London: The University of Chicago Press, 1987, s. 371-463. Bu makalenin güncellenmiş elektronik bir versiyonu için bkz. Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500, Additions, Corrections, Updates", <https://www.maphistory.info/portolanchapter.html#ancient>, (11.06.2022).

¹² Sarıcaoğlu, "Harita", s. 210-216; Ahmet Üstüner, "Avrupa Coğrafyacılığının Osmanlı Dünyasına İntikali: Tercüme Eserler", İslamda Medeniyet Bilimleri Tarihi, c. II, edt. Recep Şentürk, İstanbul: İHÜ yay., 2021, s. 91-121.

¹³ Osmanlı coğrafya bilgisinin gelişimi araştırmaların nihai durumu hakkında bkz. Mahmut Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), II/4, (2004), s. 163-211. İlhami Danış, "Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslâm Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler)", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), XVII/33, (2019), s. 9-40. Ahmet Üstüner, "Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya

harita¹⁴ üretimi yanında Osmanlı astronomi bilgisinin kitabı ve aletsel kaynakları ve bunların seyrisefainde kullanışı hakkındaki bilgilerimiz de son yıllarda bazı yeni çalışmalarla gelişmiştir.¹⁵

Piri Reis başta olmak üzere özellikle Akdeniz merkezli deniz coğrafyası ve portolan üretimi konuları araştırmacıların dikkatini çekmeye devam etmektedir. Ancak kütüphane raflarında kalmış ve henüz yeteri kadar dikkat çekmemiş kimi eserlere de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu makalede bugüne kadar pek dikkat çekmemiş, Mehmed Reis tarafından muhtemelen 16. yüzyıl sonlarında kaleme alınan, Akdeniz ve Karadeniz'de limanlar ve adalar arasındaki seyrisefain güzergahlarını bildiren “*Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*” adlı portolan risale incelenmiş ve farklı kütüphanelere dağılmış nüshalardan hareketle eserin tam bir edisyonu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gelibolu merkezli olarak ortaya çıkıp kısa sürede genişleyen Osmanlı donanma ve denizcilik geleneği mevcut coğrafya bilgisi yanında Akdeniz havzasının ortak kültürel birikiminden edindiği portolan metinleri ve haritaları da kullanmaya başlamıştır. Bu üretimde Süleyman Et-Tancî, Tabîb İbrahim el-Mürsî ve Hacı Ebu'l-Hasan gibi Mağribli portolan çizerlerin de katkısı büyüktür.¹⁶ Portolan metinleri ve haritalar dışında batı literatüründe “Isolaria” olarak bilinen eserlerin de 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı

Çalışmaları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), XVII/33, (2019), s. 41-104. Pınar Emiralioğlu, *Geographical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire*, Surrey: Ashgate, 2014.

¹⁴ Portolan çizimi ve Osmanlı portolanları için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, “Harita”, DİA., c. XVI, İstanbul 1997, s. 210-216; Osmanlı Tarihi haritaları ve coğrafya eserleri hakkında bkz. Fikret Sarıcaoğlu, “Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları”, Piri Reis'den Örfi Paşa'ya Osmanlı Tarihî Haritaları ve Tarihî Coğrafya Eserleri, s. 53-72; XIV-XVII. Yüzyıl Portolan ve Deniz Haritaları: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi ve Venedik Correr Müzesi Koleksiyon, İstanbul: İtalya Kültür Merkezi, [ty]; Piri Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar = Before and After Piri Reis: Maps at Topkapı Palace, Ankara: Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2013.

¹⁵ Osmanlıların Astronomi bilgisi ve bunun denizcilik alanında kullanımı hakkında bkz. Gaye Danişan Polat, “16. Yüzyılda Osmanlılarda Deniz Astronomisi ve Astronomi Aletleri”, İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Bilim Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016.

¹⁶ Söz konusu Mağribli portolan müelliflerin portolanları hakkında bkz. Fikret Sarıcaoğlu, “Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları”, Piri Reis'den Örfi Paşa'ya Osmanlı Tarihî Haritaları ve Tarihî Coğrafya Eserleri, s. 55-57.

coğrafyacılığı ve denizciliği üzerinde etkili olduğu görülür. Adaları konu edinen bu eserler de portolan metinlerine benzer şekilde deniz ve ada coğrafyası ile adalar ve limanlar arası seyir güzergahlarını içermektedir.¹⁷

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı donanmasının Orta ve Batı Akdeniz'e yönelik askeri seferlerinde İspanya, Venedik gibi güçlü Akdenizli rakipleri ile mücadelesi ve Garb Ocakları korsanlarının Barboros Hayreddin Paşa ile birlikte Osmanlı donanmasında daha etkin bir biçimde görev almaya başlamaları özellikle Batı Akdeniz'e yönelik Osmanlı ilgisinin daha da artmasını sağlamıştır.¹⁸ Bu dönemin en meşhur portolan atlası şüphesiz ünlü denizcisi ve coğrafyacı Piri Reis'in¹⁹ Kitâb-ı Bahriye²⁰ isimli eseridir. Piri Reis 1513 haritasında²¹ ve Kitâb-ı Bahriye'nin ikinci telifinde faydalandığı kaynaklarını zikrederken Müslüman ve Avrupalı kaynaklarına vurgu yapar. Bu minvalde Batlamyus coğrafyası, Kolomb'un haritası ve diğer Avrupalı kaşiflerin yeni haritaları yanında erken İslam coğrafyacılarının "*ca'feriyye*" olarak adlandırılan haritalardan da faydalandığını belirtir.²² 1526'da manzum mukaddime ve diğer denizlere ve okyanuslara dair bölümlerin eklenmesi ve Akdeniz bölümünün de yeniden yazılması ile ikinci telifi tamamlanan Kitâb-ı Bahriye tüm Akdeniz'i anlatan müstakil ve ansiklopedik bir portolandır.²³ Kitâb-ı Bahriye'nin en önemli özelliği kendisinden sonraki haritacılık ve

¹⁷ Bkz. Dimitris Loupis, "Ottoman Adaptations of Early Italian Isolaria", Journal of the International Map Collectors' Society (IMCOS), vol. 80, (London 2000), s. 15-23.

¹⁸ İdris Bostan, "Kanuni ve Akdeniz Siyaseti 1530-1550", Muhteşem Süleyman, (edt. Ö. Kumrular), İstanbul: Kitap yay., 2007, s. 25-44.

¹⁹ Hayatı hakkında bkz. İdris Bostan, "Pîrî Reis" DİA., c. XIV, İstanbul 2007, s. 283-285.

²⁰ Fikret Sarıcaoğlu, "Kitâb-ı Bahriyye", DİA., c. XXVI, İstanbul 2002, s. 72-75

²¹ Piri Reis'in 1513 tarihli haritası hakkında son değerlendirmeler için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, Piri Reis'in Dünya Haritası 1513/The World Map of Piri Reis 1513, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014; İdris Bostan, "Keşifler Çağının Osmanlı Denizcisi: Pîrî Reis ve 'Yeni Dünya' Haritası", Pîrî Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar = Before and After Pîrî Reis: Maps at Topkapı Palace, Ankara: Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2013, s. 10-16.

²² Piri Reis'in kullandığı kaynaklardan "*ca'feriyye*" haritaları ile aslında Batlamyus'un Coğrafya'sından hareketle İslam coğrafyacıları tarafından üretilen eserler ve haritalar kastedilmiş olup kelime zamanla "*coğrafya*" şeklinde kullanılır olmuştur. Ca'feriyye/Ca'ferâyâ → Coğrafya dönüşümü için bkz. Aşık Mehmed, Menazirü'l-Avalim, c. II, (haz. Mahmut Ak) Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007, s. 276. Ayrıca bkz. Bostan, "Keşifler Çağının Osmanlı Denizcisi: Pîrî Reis ve 'Yeni Dünya' Haritası", s. 16.

²³ Sarıcaoğlu, "Kitâb-ı Bahriyye", s. 72-75.

portolan geleneğini etkilemiş ve bu alandaki üretime kaynaklık etmiş olmasıdır.²⁴ Piri Reis'den sonra Ali ibn Ahmed ibn Muhammed eş-Şerefi es-Safâksî'nin *Atlas*'ı, Seydî Ali Reis'in *Kitâbü'l-Muhîr*'i²⁵, Ali Macar Reis'in *Atlas*'ı, ve saray nakkaşhanesinin ürünleri çeşitli anonim atlaslar ile Menemenli Mehmed Reis'in haritası²⁶ ve Tunuslu Hacı Ahmed'in Dünya haritası ve coğrafya risalesi²⁷ 16. yüzyıl Osmanlı deniz rehberleri ve portolan haritaları üretiminin müstesna ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸ Buraya kadar zikredilen eserlerin bir diğer ortak özellikleri atlas olarak zikredilen geniş kapsamlı bir harita veyahut Piri Reis'in eserinde olduğu gibi zengin bir metin içeriğinin bölgesel haritalarla desteklenerek vücuda getirilmiş olmalarıdır.

Ancak portolan denilince sadece harita içeren eserler akla gelmemelidir. Zira herhangi bir harita içermemekle birlikte denizciler için hazırlanmış çeşitli seyir rehberi metinleri de batı literatüründe 13. yüzyıldan itibaren portolan olarak ifade edilmiştir. Bu minvalde sadece haritadan oluşan eserler deniz seyir haritaları (portolan chart/sea-chart/nautical chart) olarak anılırken, harita ile desteklenen metinler veyahut sadece metinden ibaret olanlar sadece "portolan" olarak anılmıştır.²⁹ Portolanlar seyir rotaları ve limanlar arası

²⁴ Sarıcaoğlu, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", s. 58.

²⁵ Mahmut Ak, Seydî Ali Reis ve Kitab-ı Muhîr'i, İstanbul: Titiz yay., 2011.

²⁶ William C. Brice, Colin Imber, Richard Lorch, The Aegean Sea-chart of Mehmed Reis Ibn Menemenli A. D. 1590/1, Manchester: The University of Manchester, 1977.

²⁷ Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", s. 169. Tunuslu Hacı Ahmed, Dünya Haritası ve Coğrafya Risalesi, haz. Nazan Karakaş Özür, Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.

²⁸ Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Svat Soucek, "Islamic Charting in the Mediterranean", The History of Cartography, Volume 2, Book 1: Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies, ed. J. B. Harley and David Woodward, Chicago-London: The University of Chicago Press, 1992, s. 263-292. Fikret Sarıcaoğlu, "Harita", DİA., c. XVI, İstanbul 1997, s. 201-216; Sarıcaoğlu, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", s. 66-68. Ak, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), II/4, (2004), s. 163-211.

²⁹ Portolan ve deniz seyir haritaları arasında farklar üzerine tartışmalar ve karşılaştırmalı yaklaşımlar için bkz. Roel Nicolai, "The Relationship between Portolans and Portolan Charts", The Enigma of the Origin of Portolan Charts: A Geodetic Analysis of the Hypothesis of a Medieval Origin, Leiden-Boston: Brill 2016, sf. 201-284. Jacoby, "An Unpublished Medieval Portolan of the Mediterranean in Minneapolis", s. 65. Bu makalede konunun sınırları itibarıyla deniz seyir haritaları kapsamı dışı tutulmuştur. Deniz haritaları hakkında bkz. Tony Campbell, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", The History of Cartography, vol. 1: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the

uzaklıklardan ibaret tek düze, kısa metinler olduğu gibi kimi zaman da limanların özellikleri, sığ ve tehlikeli bölgeler, tatlı su kaynakları gibi daha ayrıntılı bilgiler de içerir. Bu makaleye konu olan *Tuhfetü'l-Esrâr* isimli risale de herhangi bir harita içermeyen, sadece rota, limanlar arası uzaklıkları ve adaların çevre uzunluklarını listeleyen bir portolan metnidir.

Akdeniz'de bilinen ilk portolan örneklerinin antik Yunanlı denizciler tarafından yazılan ve “periploi” olarak adlandırılan seyir rehberlerine dayandığı düşünülmektedir.³⁰ 12. yüzyılın sonlarından itibaren Akdeniz'de özellikle İtalyan şehir devletlerinde yeniden portolan metinleri hazırlanmaya başlanmıştır. Bu portolanlar genelde denizcilerin dayandıkları ortak bir kaynağın kendi deneyimleri ile zenginleştirmeleri ve birbirlerine aktarımları yoluyla çoğaltılmışlardır³¹ ve içerikleri daha çok denizcilerin faaliyet gösterdikleri coğrafya ile doğrudan ilgilidir.

Seyir rehberi mahiyetindeki bu portolan metnlerinin en erken örneklerinden birisi, yaklaşık 12. yüzyılın ortaları ile 13. yüzyıl başlarına tarihlenen “*Le Liber de existencia riveriarum et forma maris nostri Mediterranei*”dir. 13. yüzyıla tarihlenen diğer iki örnek ise, 1250 ve 1296 yıllarına tarihlenen iki farklı versiyonu bulunan “*Il Compasso da Navigare*” ile herhangi bir isim verilmemiş, tanıtımını yapan David Jacoby tarafından “M” olarak adlandırılan bir portolan metnidir. Bu anonim portolan metinleri, içerikleri itibariyle seyir güzergahları, uzaklıklar, liman ve kıyı yapıları, seyir

Mediterranean, ed. J. B. Harley and David Woodward Chicago-London: The University of Chicago Press, 1987, s. 371-463; Tony Campbell, “Census of Pre-Sixteenth Century Portolan Charts”, *Imago Mundi*, 38 (1986), s. 67-94.

³⁰ Piero Falchetta, “The Portolan of Michael of Rhodes”, *The Book of Michael of Rhodes: A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, vol. III (Studies), (ed. Pamela O. Long), Cambridge and London: The MIT Press, 2009, s. 193-210. Dimitris Loupis, “An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that Ignores Piri Re’is”, *CIÉPO XIV. Sempozyumu Bildirileri*, 18-22 Eylül 2000, Çeşme, (Yay. haz. Tuncer Baykara), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004, s. 545-455. Dimitris Loupis, “Diffusion of Skill in the Mediterranean World Ottoman Navigational Technology during the 16th Century Seen Through Sailing-Directions Manuals”, *Bilkent Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2004.

³¹ Piero Falchetta, “The Portolan of Michael of Rhodes”, s. 195-96; Jacoby, “An Unpublished Medieval Portolan of the Mediterranean in Minneapolis”, s. 72.

tehlikeleri hakkında bilgiler verirler ve Akdeniz ile Karadeniz hakkında birbirlerinden farklı mahiyette doyurucu bilgiler sunarlar.³²

Venedikli meşhur Sanudo ailesinden Sanudo Elder olarak da bilinen Marino Sanudo Torsello'nun (1270-1334), 13. yüzyıl sonlarında yazdığı “*Liber Secretorum Fidelium Crucis*” adlı eser Doğu Akdeniz'e yönelik yeni bir haclı seferi için yapılması gereken hazırlıklar ve deniz seferleri için askerî ve stratejik bilgiler içeren bir eserdir. Sanudo bu eserinin 25. ve 26. başlıklarında eserin yazılış amacı ile doğrudan ilgili olacak şekilde, sırasıyla İskenderun Körfezi'nden, bugün Libya sınırları içindeki Tolmeitha'ya kadarki güzergahı ve ardından yine İskenderun Körfezi'nden, Fethiye'ye kadar olan bölgenin seyir rotasını vermiştir. Sanudo, *Tuhfetü'l-Esrâr*'dan farklı olarak yer yer limanların tatlı su imkanları ile gemiler için güvenli demir yerleri hakkında kısa bilgiler vermiştir.³³ Aslında Sanudo'nun bu metni kendinden biraz önceki bir başka portolan metninden aktarılmıştır. Bu aktarımın yapıldığı metin 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen “*Lo Compasso de Navegare*”dir.³⁴

15. yüzyılda Rodoslu Michael'in eseri³⁵ ile Alvise da Ca'da Mosto³⁶, Pierro di Versi, Giorgio Trombetta da Modone ve Andrea Bianco tarafından hazırlanan portolan metinleri de benzer özellikteki diğer erken metinlerdir.³⁷ Akdeniz'deki çeşitli güzergahları kaydeden denizci Rodoslu Michael, Venedik donanmasında görev yapmış ve Akdeniz'de çeşitli seferler ile

³² Eserler hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Jacoby, “An Unpublished Medieval Portolan of the Mediterranean in Minneapolis”, s. 65-83.

³³ Marino Sanudo Torsello, *The Book of the Secrets of The Faithful of The Cross, Liber Secretorum Fidelium Crucis*, (trans. Peter Lock), Ashgate 2011, s. 142-149. Beni Sanudo'nun bu eserinden haberdar eden Sayın Meslektaşım Dr. Mehmet Ali Bozkuş'a teşekkür ederim.

³⁴ Nicolai, “The Relationship between Portolans and Portolan Charts”, sf. 205.

³⁵ Rodoslu Michael ve eseri hakkında bkz. *The Book of Michael of Rhodes: A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, vol III (Studies), (ed. Pamela O. Long), Cambridge and London: The MIT Press, 2009. Ayrıca bkz. Muhammet Talha Özbey, “Venedik'te Bir Denizci: Rodoslu Michael ve Eseri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, c. 29/2020, s. 265-282.

³⁶ Hayatı ve denizcilik faaliyetleri hakkında bkz. Martha Frederiks, “Alvise da Ca'da Mosto”, *Christian Muslim Relations: A Bibliographical History*, (ed. David Thomas & Alex Mallett; with Juan Pedro Monferrer-Sala ... [et al.]), vol. 5 (1350-1500), Leiden-Boston: Brill 2013, s. 496-502.

³⁷ Falchetta, “The Portolan of Michael of Rhodes”, s. 196.

İngiltere'ye kadar uzanan Akdeniz dışı seferlere de katılmıştır. Michale'in eseri içerik bakımından tamamen deniz ticareti ve denizde seyrüsefer ile ilgilidir. Michael eserinde Sanudo'dan farklı olarak takvim bilgisi, yıldızların ve ayın durumu, farklı bölgelere ait gel-git bilgisi, gemicilik ve seyrisefain teknikleri ve usulleri hakkında da bilgiler verir. Belirli bir düzene sahip olmayan bu derleme eserde farklı bölgelere ait portolan metinleri bulunur. İlki Venedik limanına girişi tarif eden kısa ancak ayrıntılı bir metindir. Burada sadece mesafe ve yön bilgisi vermemekte, limana giriş için çeşitli alternatif rotaları sıralamaktadır.³⁸ İkinci portolan metni Zuan Pires isimli bir denizciden alınmıştır. Bu bölümde Atlantik kıyılarında Trafalgar'dan başlayarak o dönemde Flander Boğazı olarak isimlendirilen Dover Boğazı'ndaki Calais bölgesine kadar Atlantik kıyılarındaki limanlar arası mesafeler ve rotalar verilmiştir.³⁹ Bu bölüm kurgu itibarıyla *Tuhfetü'l-Esrâr*'a oldukça benzer, iki liman arası rota verildikten sonra aradaki mesafe leage cinsinden verilir. Üçüncü portolan metni İtalya yarımadasının güneydoğu sahillerinden kısa bir güzergaha aittir. Pulya bölgesinde Vieste'den güneye doğru Otranto'ya kadar olan bölgenin kıyı özelliklerini, tehlikeli ve demirlemeye uygun yerleri ve limanlar arası mesafeyi rota belirtmeden aktarır.⁴⁰ Dördüncü portolan metni Selanik Körfezi'ni konu edinir. Selanik Körfezi'ne dair ayrıntıların ardından Limni Adası ile olan uzaklığı verilerek bu bölüm sona erer. Bu bölümde de genel itibarıyla rota ve mil cinsinden uzaklık verilmekle birlikte zaman zaman kıyı özelliklerine dair kimi ayrıntılar da eklenmiştir.⁴¹ Beşinci ve son portolan metninde Venedik'ten İstanbul'a, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'e ait farklı güzergahlar ve limanlar arası mesafeler verilir. Oldukça ayrıntılı olan bu listesinin göze çarpan hususiyetlerinden birisi de Gelibolu'dan sonra Marmara adaları üzerinden değil de Marmara'nın kuzey sahillerini takip eden kıyı seyriyle İstanbul'a ulaşmış olmasıdır. *Tuhfetü'l-Esrâr* ise bunun aksine Marmara Adaları üzerinden İstanbul'a ulaşan rotayı takip eder. Michale'in metni

³⁸ The Book of Michael of Rhodes, A Fifteenth-Century Maritime Manuscript, (ed. Pamela O. Long, Davin McGee, and Alan M. Stahl) vol. II, (Transcription and Translation ed. Alan M. Stahl; transcription: Franco Rossi, translation: Alan M. Stahl), Cambridge and London: The MIT Press, 2009, s. 347-349.

³⁹ The Book of Michael of Rhodes, vol II, s. 350-363.

⁴⁰ The Book of Michael of Rhodes, vol II, s. 533-539.

⁴¹ The Book of Michael of Rhodes, vol II, s. 539-541.

İstanbul'a ulaştıktan sonra Venedik Körfezi olarak nitelendirdiği Adriyatik Denizi içindeki önemli limanların uzaklık ve güzergahları ile Mora'nın en güney ucu olan Malea Burnu'ndan başlayarak Ege adaları ve Kıbrıs'a uzanıp ardından tekrar Adriyatik Denizi'ne döner ve tekrar Ege adalarını aşp Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e geçer. Nispeten düzensiz olan bölümde, *Tuhfetü'l-Esrâr* misali, mil cinsinden uzaklık ve yön bilgisi verilir.⁴²

Piri Reis dışındaki bu metinlerin tamamı Batı menşelidir ve Türkçe dışındaki dillerde hazırlanmışlardır. Dimitris Loupis tarafından tanıtılan bir Türkçe portolan metni daha vardır. Loupis'un *Borgiano Portolanları* olarak isimlendirdiği bu metin Roma'da Apostolica Vaticana Kütüphanesi'nde Borgiano Turco 72 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Anonim olan metin 36 varaktan ibaret olup, iki kısımdır. Birincisi Ege adaları arası güzergahı, ikincisi de Doğu Akdeniz'in bir kısmının seyir güzergahını verir. Metin bu haliyle Akdeniz'in sadece doğusunu konu edinir. Loupis metnin 16. yüzyıla ait olduğu ancak incelediği tek nüshanın 18. yüzyılın ikinci yarısında çoğaltıldığı kanaatindedir. *Borgiano Portolanları* da Avrupa portolan metinleri ve Piri Reis ile benzerlikler göstermeyen özgün metinlerdir.⁴³

570

1. Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr ve Mehmet Reis

Akdeniz'de var olan portolan geleneğinde Piri Reis'in geniş hacimli *Kitâb-ı Bahriyesi* ile anonim *Borgiano Portolanları* dışında Osmanlıların ürettikleri portolan metinlerine pek rastlanmaz. Mehmed Reis'e ait *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr* başlıklı portolan metni ise bu alandaki nadir örneklerden birisidir ve bugüne kadar konu ile yakından ilgili bazı araştırmacılar⁴⁴ hariç pek dikkat çekmemiştir.

⁴² The Book of Michael of Rhodes, vol II, s. 571-605. Benzer başka metinlerin Akdeniz Dünyasındaki gelişimi için bkz. Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", s. 31-45.

⁴³ Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", s. 87-103. Loupis, "An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that ignores Pîrî Re'îs", s. 453-463.

⁴⁴ *Tuhfetü'l-Esrâr* daha önce, Fikret Sarıcaoglu, ("Osmanlı Harita ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Adaları" *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, (edt. İ. Bostan-A. Kurumahmut), Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, 2001, s. 4-17; "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", *Pîrî Reis'den Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları*, s. 66.); Loupis ("Diffusion of Skill in the Mediterranean World", s. 81-82) ve Polat ("16. Yüzyılda Osmanlılarda Deniz Astronomisi ve Astronomi Aletleri", s. 5.) tarafından kısmen incelenmiştir.

1.1. Eserin Adı

Eserin tam adı *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*'dır. Ancak eserin adı tüm nüshalarda bu şekilde açıkça zikredilmediği için kütüphane kataloglarına muhtevasına uygun olarak başka şekillerde de kaydedilmiştir: *Risâle fî Beyân-ı Emyâl-i Bahri'l-Ebyad*, *Risâle-i Emyâl-i Benâdir-i Bahr-i Sefîd*, *Harita-i Bahrî*, *Emyal-i Bahr* kütüphane kataloglarında karşılaşılan muhtelif isimlerdir.

1.2. Müellifi Mehmed Reis

Tuhfetü'l-Esrâr'ın müellifi Mehmed Reis, isminden de anlaşılacağı üzere bir denizcidir. Ancak adından başka kimliğine dair bir bilgiye erişilememiştir. 1590'da Ege Denizi'nin bir haritasını çizmiş olan Menemenli Mehmed Reis'in haritasından hareketle Sarıcaoğlu, *Tuhfetü'l-Esrâr* müellifinin de Menemenli Mehmed Reis olabileceği görüşündedir.⁴⁵ *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın şu ana kadar erişilen ve incelenen toplam 11 nüshasının dördünde müellif adı Mehmed Reis olarak geçer. En erken tarihli nüsha olan 1587 tarihli Y. nüshası ve bu nüsha ile aynı fasılları içeren S. nüshasının başında ise müellifin adı diğer nüshalardan farklı olarak "*Hâcî Mehmed Re'îs kayd alâ*"⁴⁶ şeklinde zikredilir. F. nüshasının Karadeniz faslının başında ise "*Fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re'îs Kâ'id [Kâ'id] Ali'ye Akdeniz'i tavzîh ü beyân etdikden sonra Karadeniz'in dahi yolların ve varacak limanların ayân u beyân eyledim ki okuyup bu risâle ile amel idenler yollarına âsân vechile dâhil olup bu fakîr Hâcî Mehmed Re'îs'i hayr duâdan ferâmûş etmeyeler*"⁴⁷ şeklinde müellif Hacı Mehmed Reis'den başka bir de Kâ'id Ali adlı ikinci bir şahısdan bahsedilir. Bunlardan başka Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu 3161'de kayıtlı Kitâb-ı Bahriye nüshasının sonundaki bir rüzgar gülü ve basit bir dünya haritası çiziminde de "*amele'l-fakîr Hâcî Mehmed Re'îs kayd alâ*"⁴⁸ şeklinde bir imza vardır. Tarihi belirsiz bu imzanın hattı da aynı ciltteki Kitâb-ı Bahriye nüshasının nesih hattı ile uyumludur.

⁴⁵ Sarıcaoğlu, "Osmanlı Harita ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Adaları" *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 10; Sarıcaoğlu, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", *Piri Reis'den Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları*, s. 66.

⁴⁶ قید علی. Hacı Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 4609 (Y.), vr. 1b; Hacı Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies (SOAS) Kütüphanesi, Ms. 381289 (S.), vr. 74a.

⁴⁷ قائد [قاید]: Hacı Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 5427/54 (F.), vr. 243b.

⁴⁸ Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3161, vr. 202b. F. Nüshası haricindeki diğer metinlerde ifade قید علی şeklinde yazılmıştır.

Bu kayıtlarda *kā'id* kelimesinin yanlış yazılmış olma ihtimali ve علی kelimesinin hem *alâ* ve hem de *Ali* şeklinde okunabilirliği beraber değerlendirildiğinde “*kayd alâ/kuyyide alâ*” şeklinde cümlelerin akışına göre pek de bir anlam ifade etmeyecek şekilde müstensih hatası kaynaklı bir belirsizlik ortaya çıkar. Ancak, F. nüshasında “*Kā'id Ali'ye*” şeklindeki açık ifade bunun bir isim olma ihtimalini daha kuvvetli kılmaktadır ki, F. nüshasında cümlelerin akışındaki mana da bu ihtimali güçlendirmektedir. Bu durumda da Mehmed Reis ve *Kā'id Ali*'nin iki farklı kişi olma ihtimalleri ortaya çıkar. Şu halde *Kā'id Ali* adlı ikinci bir şahıstan bahsetmek için elimizde tek bir kayıt vardır ve bu da kesin bir hükme varmak için yeterli değildir. Eserin müellif hattı veya bu kayıtları daha net ortaya koyan başka bir istinsahı ortaya çıkıncaya kadar *Kā'id Ali* adlı ikinci bir kişinin varlığı sadece bir ihtimaldir. Bu ihtimal dahilinde F nüshasındaki ifadeye dayanarak *Kā'id Ali*'nin denizci olduğu ve en azından Karadeniz faslının yazımında Mehmed Reis'e yardımcı olduğu şeklinde ihtimali genişletmek mümkün olabilir. Bu noktada *Kā'id* ünvanı, Ali'nin kimliğine ve kökenine dair bazı ip uçları sunabilir. Arapça bir kelime olan “*Kā'id*” kumandan, vali anlamlarında⁴⁹ olup, bilhassa Garp Ocakları'nda yerel idareciler ve askeri kumandanlar için kullanılmıştır.⁵⁰ 16. yüzyılda donanma reisleri arasında *kāid* ünvanlı denizcilere rastlanması⁵¹ Kaid Ali'nin de Kuzey Afrika kökenli bir denizci olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tüm bu ihtimaller değerlendirildiğinde *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın müellifinin isminin Mehmed Reis olmakla birlikte *Kāid Ali* adlı birinin de en azından Karadeniz faslının yazımında Mehmed Reis'e yardım etmiş olması ihtimal dahilindedir. Şimdilik önemli bir kısmı karanlıkta kalan *Kāid Ali* meselesi müellif ile ilgili daha başka bilgilere ve eserin müellif hattına ulaşıldığına vuzuha kavuşacaktır.

1.3. Muhtevası

Tuhfetü'l-Esrâr esas itibarıyla denizciler için hazırlanmış, kısa kullanımı kolay, harita içermeyen bir seyrisefain rehberidir. Müellif eseri yazış

⁴⁹ Şemseddin Sâmî, *Kāmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317, s. 1044; James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon Shewing in English the Significations of the Turkish Terms*, Constantinople 1890, s. 1427-1428.

⁵⁰ Kaid ünvanlı sahip idarecilere örnek olmak üzere bkz. BOA. A.{DVNSMHM.d., 14/1, 71/87, (1.S.979/25.06.1571); A.{DVNSMHM.d., 12, 541-542/1034, (25.L.979/11.3.1572).

⁵¹ A.{DVNSMHM.d., 8, 125/1431, (14.R.978/15 Eylül 1570). Ayrıca bkz. Yağmur Demirbaş, “Osmanlı Deniz Ümerâsı (15. ve 16. Yüzyıllar)”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2022, s. 75.

gayesini mukaddimede kısaca açıklar.⁵² Burada birbiri ile uyumlu iki ana gaye belirtir. Birincisi “... ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için” ve “... donanma-yı hümâyûnları deryâya çıkup küffâr-ı hâk-sârın üzerlerine müteveccih oldukda Kostantîniyye'den tâ Septe Boğazı'na varınca ne mikdâr mevzi'a nüzûl ve duhûl iderler ve bir menzilden bir menzile ne mikdâr mildir ve kangî rüzgâr ile teveccüh olunur ve her cezîrelerden cezîreye ne mikdâr mildir”. Bu ifadeler nüshaların büyük çoğunluğunda mukaddimede ve bazı fasılların başında aynen veya kısaltılmış olarak klişeleşmiş şekilde yer alır. Ancak bu iki unsur her nüshada aynı şekilde bulunmaz. Kiminde her ikisi birden zikredilirken, kiminde sadece biri zikredilir. Bu kısımda geçen “isti'mâl olunan hartının tarîklerini ... taksîm ü tevzî' idüp ... hiyn-ı mahalde hartıya ihtiyâc olunmaya bu risâle mücebince amel idüp tarîklerine dâhil olup”⁵³ ifadesi ile de eserin kimi yerlerde haritanın da önüne geçecek şekilde bir kullanım kolaylığı sağlayacağı iddiası taşıdığı söylenebilir. Zira kimi yerlerde haritaların yetersiz kaldığı ve bu tür rehberlerin haritalara göre daha faydalı olduğu Piri Reis tarafından da ifade edilmiştir. Kitâb-ı Bahriye'nin başında portolan haritaların ölçekleri itibariyle kıyı özelliklerini, taşlık ve sığ bölgeleri göstermekte yetersiz kaldığını, kimi 10 milden az güzergahların bu haritalarda tam olarak gösterilemediğini özellikle vurgulamıştır.⁵⁴ Bu da aslında her iki eserin de küçük ölçekli deniz haritalarına ihtiyaç duyulmayacak şekilde veya onlara yardımcı ve onları tamamlayıcı olmak üzere hazırlandıklarını göstermektedir.

1.3.1. Fasılların Muhtevası ve Metin Tesisinde Esas Alınan Nüshalar

Eser toplam beş fasıldan oluşmaktadır. Birinci ve ikinci fasıllar 11 nüshanın 10'unda da mevcuttur. Birinci ve ikinci fasıllarda İstanbul'dan başlayarak Cebelitarık Boğazı'na kadar Akdeniz liman ve adaların birbirlerine olan mesafesi mil cinsinden verilmekte ve bir limandan diğerine olan rota otuz iki dilimli pusuladaki ara yönlerle göre ayrıntılı olarak verilir:

⁵² “deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tarîklerini Kostantîniyye'den ta Septe Boğazı'na varınca taksîm ü tevzî' idüp ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için bu risâle ile amel idüp hîn-ı mahalde hartıya ihtiyâc olunmaya bu risâle mücebince tarîklerine dâhil olup”, Mehmed Reis, Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr, Y., vr. 1b. “pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin saâdetle donanma-yı hümâyûnları deryâya çıkup küffâr-ı hâk-sârın üzerlerine müteveccih oldukda Kostantîniyye'den tâ Septe Boğazı'na varınca ne mikdâr mevzi'a nüzûl ve duhûl iderler ve bir menzilden bir menzile ne mikdâr mildir ve kangî rüzgâr ile teveccüh olunur ve her cezîrelerden cezîreye ne mikdâr mildir anları dahi beyân ider”, Mehmed Reis, Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3782/35, (E)., vr. 94b.

⁵³ Y., vr. 1b.

⁵⁴ Piri Reis, Kitâb-ı Bahriye, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2612, vr. 1a-2b.

“Kostantiniyye’den Cezîre-i Marmara yüz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler”.⁵⁵ Üçüncü fasılda, “Sebte’ye varınca deryânın ba’zı meşhûr olan tarîklerini beyân ider”⁵⁶ başlığıyla herhangi bir rota belirtilmeden tüm Akdeniz’deki kimi önemli limanların birbirlerine olan mesafeleri verilir. Dördüncü fasılda “Akdeniz’de vâki’ olan cezîrelerin ma’mûr olanlarının esâmileridür ve ne mikdâr mildür anları beyân ider”⁵⁷ Akdeniz’deki bazı önemli adaların çevre uzunlukları verilir. Beşinci fasılda ise, birinci ve ikinci fasıllarda Akdeniz’in anlatımına benzer şekilde, “Tafsîl-i Beyân-ı Tarîk-i Bahr-i Siyâh”⁵⁸ başlığıyla Karadeniz limanları arasındaki mesafe ve rota belirtilir.

Beş faslın da bir arada bulunduğu tam bir nüshaya şimdiye kadar rastlanmamıştır. Metin bölümünde, 11 nüsha içinden seçilen uygun nüshalarla beş faslın tamamı içeren tam bir metin tesis edilmiştir.

1.3.1.1. Birinci Fasl: Akdeniz

Diğer fasıllar için müstakil bir fasıl başlığı bulunurken birinci fasla ait bir fasıl başlığı bulunmaz, sebab-i telif kısmının hemen ardından bu fasıl başlar. Bu fasılda takip edilen rotanın ana hatları şu şekildedir. İstanbul’dan sonra Çanakkale Boğazı, Bozcaada, Midilli, Sakız ve Rodos’a kadar Ege Denizi’nin Anadolu’ya yakın olan Midilli, Sakız Sisam gibi adalar takip edilerek Rodos’a ulaşılır. Rodos’tan Oniki Ada ve Kiklad Adaları’nın bir kısmının birbirlerine ve kimisinin Girit Adası’na uzaklıkları ve rotaları verilir. Buraya kadar olan bölümde önce Sakız ve sonra da Girit adaları sık sık dönülen merkezlerdir. Akabinde Girit ve Kıbrıs merkeze alınarak Mısır İskenderiyesi’ne kadar Doğu Akdeniz limanlarının birbirlerine olan mesafeleri ve rotaları verilir. Kıbrıs merkezli anlatıdan sonra tekrar Meis ve Rodos üzerinden Ege Denizi’ne dönülür. Buradan sonra da güzergah Sisam, Sakız ve Midilli üzerinden kuzeye devam ederek tekrar Çanakkale Boğazı’na ulaşır. Ardından Limni üzerinden bu sefer Ege Denizi’nin kuzeybatı bölümündeki Sporad Takım Adaları ile Selanik, Eğriboz Adası ve Mora yakınındaki adalar arası rotalar verilir. Ege Denizi’ne ait güzergah burada sonra erer ve Çuka Adası’ndan sonra Mora Yarımadası’nın Batı kıyıları ve Adriyatik’in Doğu sahilleri takip edilerek Venedik’e ulaşılır. Ardından Adriyatik’in Batı sahilleri ile Ortanto, Mesina Boğazı ve Malta ve Sicilya Adası takip edilerek İtalya yarımadasının Doğu sahilleri üzerinden

⁵⁵ Y., 2a.

⁵⁶ E., vr. 96b.

⁵⁷ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 272/2, (H). vr. 173b.

⁵⁸ E., vr. 96b.

Ceneviz'e ulaşılır, Ceneviz'den sonra da Akdeniz'in kuzey sahilleri takip edilerek Cebelitarık'a kadar olan limanların birbirine uzaklıkları ve rotaları verilir.

Bu fasıldaki rotanın Osmanlı donanmasının farklı zamanlardaki seyir güzergahlarında büyük oranda aynen kullanıldığı görülür. 1565 Malta seferi⁵⁹, Mayıs 1570'te başlayan Kıbrıs seferi⁶⁰ ve Nisan-Mayıs 1784'te Akdeniz'e açılmaya hazırlanan donanmanın hareket planı kısmen bu güzergaha örnek gösterilebilir. 1784 tarihli donanmanın Akdeniz'de nasıl bir güzergâh takip edeceğine dair planın kaptan paşa tarafından takrir halinde sunulan bir kopyasında, donanmanın Gelibolu'dan hareket ettikten sonra, Kal'a-i Sultaniye, Bozcaada, Limni, Midilli, Foça, İzmir, Sakız Andre, Mikenos, Anabolu, Manya, Koron, Moton ve Anavarin'e kadar gitmesi ardından Venedik'e tabi Çuka Adası'ndan geri dönerek Girit, Çobanlar, Kerpe Rodos'un güneyinden Finike'ye kadar gidip Kekova, Rodos, İstanköy, Sisam üzerinden Çanakkale Boğazı'na geri dönmesinin planlandığı bildirilmiştir.⁶¹ Bu güzergah büyük oranda *Tuhfetü'l-Esrâr*'da belirtilen Anadolu sahillerini takip eden güzergâh ile uyumlu olduğu görülür.

1.3.1.2. İkinci Fasıl: Akdeniz

Bu fasıla, birinci fasılda eksik kalan Anadolu sahilleri ve Güney Akdeniz üzerinden Cebelitarık'a olan rota verilir. Bu sefer Çanakkale Boğazı'nda başlayarak Ege Denizi'nin birinci fasılda hiç bahsedilmeyen Anadolu sahili limanlardan Baba Burnu, Edremid Limanı, Midilli, Çandarlı Limanı, Kara Foça, Kara Burun, Sakız, Ayasluk, Muğla Burnu ile Kekova'dan Antalya'ya ve devamında Doğu Akdeniz, Mısır, ve Kuzey Afrika kıyılarını takiben Cebelitarık Boğazı'na kadar olan limanlarının birbirlerine uzaklıkları ve rotaları verilir.

Birinci ve ikinci fasıllar aslında ortaçağlardan beri Ege'de tercih edilen üç ana güzergâhı⁶² küçük farklarla yeniden ortaya koyarlar. Bu güzergahlar kıyı seyrine uygun ve güvenlik riskinin daha az olduğu güzergahlardır. Bu üç ana

⁵⁹ Malta seferinde donanmanın seyir güzergahı için bak. Arnold Cassola, İdris Bostan, Thomas Scheben, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, San Gwann: Publishers Enterprises Group (PEG), 1999.

⁶⁰ Donanmanın Kıbrıs seferi güzergahı için bkz. İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul: Küre yay., 2017, 213-238.

⁶¹ A.DVN.MHM.d., 182, 1/C, Gurre-i C. 1198 (22 Nisan-1 Mayıs 1784).

⁶² Söz konusu bu üç güzergah için bkz. John H. Proyr, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul: Kitap yay. 2004, s. 105.

güzergahtan ilki, Bozcaada, Midilli, Sakız ve Rodos üzerinden Kiklad Adaları'na giren güzergahtır. İkincisi, Limni Adası üzerinden Sporad Takım Adaları ile Selanik, Eğriboz Adası ve Mora'ya ulaşan güzergahtır. Her iki güzergah ilk fasılda verilir. İkinci fasılda ise üçüncü güzergah olan Anadolu kıyılarını takiben güneye inen güzergah verilir. Ege deniz yollarını üç ana güzergah üzerinden tarif eden anlatı, aslında Akdeniz'de seyrüsefer hususunda bilgi ve tecrübe aktarımının devam ettiğinin de bir göstergesidir.

İlk iki faslın metni, 4. fasıldan ibaret olan H. nüshası hariç, tüm nüshalarda vardır. Metin tesisinde en erken tarihli Y. nüshası esas alınmış ve bu nüsha metnin tamamı bakımından buna en yakın tarihli E. ve O.⁶³ nüshaları ile karşılaştırılmıştır. Y. nüshasının özellikle ikinci faslın sonuna doğru Y. ve O. nüshalarının E. nüshasına göre oldukça eksik olduğu görülür. Karşılaştırma ile bu eksiklikler tamamlanmıştır. Böylece üç farklı nüshaya dayanan tam bir metin metni tesis edilmiştir.

1.3.1.3. Üçüncü Fasl: İstanbul'dan Cebelitarık'a Bazı Önemli Rotalar

Bu faslın içereği, bu faslın bulunduğu üç nüshanın mukaddimesinde "... ve her cezîrelerden [bir] cezireye ne mikdâr mildir anları dahi beyân ider⁶⁴" şeklinde açıklanırken, her üç nüshanın da fasıl başında "Sebte'ye varınca deryânın ba'zı meşhûr olan tarîklerini beyân ider⁶⁵" şeklinde daha doğru bir şekilde ifade edilir. Bu fasılda Akdeniz'deki bazı önemli güzergahları arasındaki mesafe bilgisi mil cinsinden verilir. Bu limanlar sırasıyla önce İstanbul, Rodos, Kıbrıs ve Girit ve İskenderiye'ye kadar olan mesafeler ile ardından İstanbul'dan Moton'a, Moton'dan Sicilya'ya Mesine Boğazı'na olan mesafe verilir. Buradan sonra Tunus ve Cezayir'e doğru olan bazı limanların uzaklıklarından sonra İstanbul'un Cezayir'e olan uzaklığı ve Cezayir'in Cebel-i Tarık'a olan uzaklığı verilir. Bu fasıl İstanbul'dan Cebel-i Tarık'a olan toplam mesafenin 2550 mil olarak tespiti ile sona erer. Belirtilen mesafeler oldukça uzun olduğu için bu fasılda rota belirtilmez.

Bu fasıl sadece E., M. ve TY. nüshalarında mevcuttur. Metin neşrinde en erken tarihli olan E. nüshası esas alınmış ve M. nüshasındaki az sayıdaki farklar dipnotta gösterilmiştir. Muahhar tarihli olan ve büyük oranda E. nüshası ile uyumlu olan TY. nüshası edisyona dahil edilmemiştir.

⁶³ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi, Pococke 15, (O).

⁶⁴ E. vr. 94b; Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi 114/4, (M), vr. 173b; Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 4328/1, (TY), vr. 1b.

⁶⁵ E. vr. 96b; M. vr. 180a; TY. vr. 12a.

1.3.1.4. Dördüncü Fasıl: Akdeniz Adalarının Çevre Uzunlukları

Bu fasılda Batı Akdeniz'den Doğu Akdeniz'e doğru bir sıralama ile belli başlı bazı adaların çevre uzunlukların mil olarak kaydedilmiştir. Bu fasıl farklı nüshalarda bazı adaların eklenmesi veya eksik bırakılması şeklinde karşımıza çıkar. Kimi adaların çevre uzunlukları da nüshalara göre farklılıklar gösterir. Bu fasıl sadece H., F. ve N.⁶⁶ nüshalarında vardır. N90.'ın⁶⁷ en son sayfası 160b'de ve B.⁶⁸ nüshasının sonunda 149a'da da benzer bir liste olmakla birlikte her iki liste de bu ciltlerin başında bulunan birinci telif Kitâb-ı Bahriye'den üretilmiştir ve *Tuhfetü'l-Esrâr*'dan tamamen farklıdır. N90. ve B.'deki listeleri diğerlerinden ayıran bir diğer husus da, adaların Batı Akdeniz'den doğuya doğru değil de karışık bir düzende sıralanmış olmasıdır. Gerek H., F. ve N. nüshalarındaki 4. fasıl ve gerekse söz konusu iki listenin Kitâb-ı Bahriye ile karşılaştırılması her iki listenin de Kitâb-ı Bahriye'den üretildiğini açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaştırma *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın dördüncü faslının da Kitâb-ı Bahriye'den üretilmemiş, özgün bir liste olduğunu gösterir. Bu tespiti metinde de göstermek adına metin neşri kısmında bu fasıl tablo olarak hazırlanmıştır.

Tablo hazırlanırken en erken tarihli liste olan H. nüshasındaki liste tabloya aktarılmış ve ardından F. ve N. nüshalarına ait veriler eklenmiştir. H. nüshasında olmayıp da N. ve F. nüshalarında olan ada isimleri de yeri geldikçe listeye eklenmiştir. Ardından N90. ve B. nüshalarındaki Kitâb-ı Bahriye'den derlenen anonim listeler ile H. nüshasının başındaki Kitâb-ı Bahriye içinden tarafımızca derlenen seçme liste eklenmiştir. Böylece *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın üç nüshası ile Kitâb-ı Bahriye'den derlenen anonim listeler ve Kitâb-ı Bahriye karşılaştırılmalı olarak ortaya konulmuştur. Metin yerine tablo tercih edilmesinin bir diğer nedeni de H. ve F. nüshalarında bu fasılın liste olarak düzenlenmiş olması ve çevre uzunlukları mil cinsinden rakam ile yazılmış olmasıdır.

H. ve F. nüshalarında ada isimleri daha doğru bir imla ile yazıldığı gözlemlenir. N. nüshası diğer nüshalar gibi liste halinde değil harekeli metin formunda düzenlenmiştir. Ancak N. nüshası ada isimlerinin yazımı bakımından kötü bir nüshadır. Önemli yazım hataları dipnotta düzeltilmiştir. Tabloda tüm uzunluklar rakam olarak verilmiştir, zira H. ve F. nüshaları da rakam olarak düzenlenmiştir. Liste, Batı Akdeniz'deki Yabise (İbiza)'dan başlamakta ve doğuya doğru Doğu Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara

⁶⁶ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2997/2, (N).

⁶⁷ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2990, (N90).

⁶⁸ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Bologna Üniversitesi Kütüphanesi, Ms. 3612/3, (B).

Denizi'ndeki toplam 91 adanın isimini havi olup, bunlardan 76'sine ait çevre uzunlukları verilmiştir. Kalan 15 adaya ait veriler boş bırakılan veya listeye alınmayan adalardır. Bu durum tabloda sırasıyla boş ve yok olarak gösterilmiştir. H. nüshasında kimi ada isimlerinin üzerine kef ve mim harfleri eklenmiştir. Bu harfler adaların kafir veya müslim hakimiyetinde olduğunu göstermektedir. Listeye bu harfler (m) ve (k) olarak olarak aktarılmıştır.

1.3.1.5. Beşinci Fasıl: Karadeniz

Bu son fasılda, birinci ve ikinci fasıllara benzer şekilde, Karadeniz limanları arasındaki mesafeler ve rotalar verilir. Önce İstanbul Boğazı'ndan Anadolu ve Doğu Karadeniz kıyılarını takip ile Kefe'ye kadar ulaştıktan sonra buradan tekrar Sinop'a dönülür ve tekrar İstanbul Boğazı'na kadar daha önce verilmeyen limanlar arası güzergah verilir. Ardından tekrar Kefe'den başlayarak Karadeniz'in Kuzey ve Batı sahillerini takiben İstanbul Boğazı'na kadar olan limanların güzergahı verilir. En sonda ise tüm bu güzergahın toplam uzunluğu olarak 3283 mil olarak verilir. Eserin Karadeniz bölümü literatüre katkı sağlaması bakımından önemlidir. Zira Piri Reis Kitâb-ı Bahriye'de Akdeniz'i teferruatlı bir şekilde anlatmasına rağmen ne birinci telifte, ne de ikinci telifte Karadeniz'den hiç bahsetmez. Karadeniz faslı E., F., M. ve TY. nüshalarında mevcut olup, metin tesisinde bu faslın bulunduğu en erken tarihli olan E. nüshası esas alınmış ve tarih bakımından buna yakın olan F. nüshası ile karşılaştırılmıştır. M. ve TY nüshaları muahhar tarihli nüshalar oldukları için neşre dahil edilmemişlerdir.

Tuhfetü'l-Esrâr'ın bu ayrıntılı içerik incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, eser aslında Akdeniz'de antik dönemlerden beri var olan ve 13. yüzyıldan itibaren Venedik ve diğer İtalyan şehir devletleri denizcileri tarafından tekrar üretilen portolan metinleri geleneğini takip eden, Osmanlı denizcisi Mehmed Reis tarafından muhtemelen 16. yüzyıl sonlarında, tüm Akdeniz ve Karadeniz'i kapsayan bir portolandır. *Tuhfetü'l-Esrâr*'ı en ayırt edici önemli özelliği, Akdeniz ve Karadeniz'in tamamının seyri güzergahını tespit etmesi ve buna Akdeniz içindeki kimi uzun rotalar arası mesafeler ile büyük adaların çevre uzunluklarını eklemesidir. Bu itibarla eser diğer portolan metinlerinde kısmen verilen Akdeniz ve Karadeniz'in tamamını ele alan ayrıntılı bir portolan risalesidir.

1.4. Kitâb-ı Bahriye ile Mukayese

Tuhfetü'l-Esrâr içerik olarak Piri Reis'in hacimli eseri Kitâb-ı Bahriye'ye kıyasen oldukça muhtasardır. Ayrıca takip edilen güzergah bakımından da Kitâb-ı Bahriye'den tamamen farklıdır. Piri Reis Kitâb-ı Bahriye'nin nihai versiyonu olan ikinci telifinde Çanakkale Boğazı'ndan başlayarak kuzeyden

bakılınca batıyı takiple, Bozcaada'dan sonra İmroz ve Semadirek, Limni, Selanik ve Eğriboz'dan Anadolu kıyılarına geçip Midilli, İzmir, Sakız, Sığacık, Sisam, Rodos, üzerinden batıya doğru Oniki Adalar ve Kiklad Takım Adaları olarak anılan adaların bir kısmı arasında bir rota çizerek tekrar Eğriboz'a ulaşır ve buradan Mora sahillerini anlatarak Moton Adası'na geçer. Adriyatik de dahil Güney Avrupa sahillerinin tamamını dolaşarak Cebiltarik'a ve devamında da K. Afrika, Mısır ve Doğu Akdeniz sahillerini takiben yeniden Ege Denizi'ne girerek bu sefer gidiş güzergahında ele almadığı Girit Adası ile Kiklad ve Kuzey Sporad adalarından sonra Limni Adası ve Saros Körfezi anlatısı ile sona erer.⁶⁹ Piri Reis eserin ilk versiyonunda Saros Körfezi sonrasında yeniden Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nin güney sahiller ile adalarını da tanıtarak İstanbul önündeki Prens adalarına kadar anlatır. Piri Reis her iki telifte de tüm Akdeniz'i tam bir döngü ile anlatır ve bu döngünün merkezi İstanbul değildir. Buna mukabil *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın iki fasıldan oluşan Akdeniz faslında da, Karadeniz faslında da İstanbul'dan başlayıp yine İstanbul'da biten İstanbul merkezli bir anlatım tercih eder. Akdeniz'i birinci fasılda İstanbul, Doğu Ege adalarını, Girit, Kıbrıs ve İskenderiye'ye kadar ve sonrasında Kuzey Akdeniz sahilleri anlatarak Cebelitarık Boğazı'na ulaşır. Ardından ikinci fasılda yeniden İstanbul'dan başlayarak bu sefer Batı ve Güney Anadolu ile Doğu ve Güney Akdeniz sahillerini takiben Cebelitarık Boğazı'na ulaşarak bitirir. *Tuhfetü'l-Esrâr* özellikle Ege adaları için Kitâb-ı Bahriye'ye göre daha fazla rota verir ve buna Girit ve Kıbrıs'ı merkeze alarak Doğu Akdeniz ve Mısır limanlarına kadar olan rotaları ekler.

Piri Reis, Kitâb-ı Bahriye'de adaların çevre uzunlukları ve önemli limanların birbirlerine olan uzaklıkları ayrı listeler halinde değil de yeri geldikçe metin içinde verilir. *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın üçüncü ve dördüncü faslında verilen bu bilgiler çoğunlukla Kitâb-ı Bahriye'den farklıdır. Bu itibarla, *Tuhfetü'l-Esrâr*, Kitâb-ı Bahriye'de rastlanılan benzer nitelikteki bilgileri muhtasaran tekrar eder gibi görünmekle birlikte, birinci ve ikinci fasılda takip ettiği güzergah ile üçüncü ve dördüncü fasıllarda verilen bilgiler ve beşinci fasılda Kitâb-ı Bahriye'de hiç konu edilmeyen Karadeniz bölümüyle Kitâb-ı Bahriye'den tamamen farklıdır. Bu itibarla *Tuhfetü'l-Esrâr* Kitâb-ı Bahriye'yi takip etmeyen aksine tamamen farklı bir eserdir. *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın bir diğer özelliği Kitâb-ı Bahriye ile birlikte kullanılmış olmasıdır. Kitâb-ı Bahriye'nin haritalarına derkenar olarak eklendiği N90. nüshası ile Kitâb-ı Bahriye'nin ardına eklendiği H. N. ve B. nüshalarında bu birliktelik

⁶⁹ Sarıcaoğlu, "Kitâb-ı Bahriyye", *DİA*, s. 73.

açıkça görülür. Bu durum Osmanlı denizcilerinin her iki eseri bir arada kullandıklarının açık kanıtıdır.

Tuhfetü'l-Esrâr'ın benzer nitelikli Avrupa metinleri ile de ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.⁷⁰ Akdeniz'deki portolan geleneğini takip etmekle birlikte tecrübeli bir denizci olduğu anlaşılan Mehmed Reis metni kendi gözlem ve tecrübeleri doğrultusunda düzenlemiş olmalıdır. Bunu yaparken Akdeniz'deki bazı yer adlarını Türkçeleştirdiği veya Türkçeleşmiş yer adlarını tercih ettiği de görülür. Örneğin İtalya'nın Batı sahillerinde muhtemelen Geata Şehri'nin bulunduğu burnu, Gâzî Burnı olarak isimlendirir.⁷¹ Sicilya Adası'nın kuzeyindeki volkanik adalardan birini Yanar Ada olarak isimlendirir.⁷² Yine Sicilya Adası'nın güneybatı sahillerindeki Capopassero'yu Kepez Burnı olarak adlandırır.⁷³

1.5. Nüshaları

Tuhfetü'l-Esrâr'ın dünyanın farklı kütüphanelerine dağılmış, farklı fasılları içeren toplam 11 nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan üçü (H. N. ve B.) Kitâb-ı Bahriye ile aynı cilt içinde, N.90.'de ise Kitâb-ı Bahriye haritalarına derkenar olarak kayıtlıdır. Bu derkenar şeklindeki nüsha mevcut nüshalara nazaran oldukça eksik ve takdim-tehirlerle düzenlenmiştir. Kalan 7 nüsha ise yine farklı fasılları içeren müstaki bir cilt veya bir mecmua içinde içinde risale şeklindedir. Nüshaların ayrıntılı tavsifi şu şekildedir.

580

1.5.1. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 4609, (Y.)

Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar koleksiyonunda 4609 numarada, toplam 20 varaklık bir cilt içinde ilk 18 varaktadır. 9. varagın üst kısmı kopmuştur ve eserin bu kısmı okunamamaktadır. 19a-20a'da 8 dilimli ve ortasında "*Hazâ dâ'ire-i Ricâlü'l-Gayb budır*" yazan bir rüzgar gülü ile bu gülde verilen rüzgarların ayın hangi günlerinde hakim olduğunu açıklayan "*Hazâ Şerh-i Ricâlü'l-Gayb ve Ervâh-ı Mukaddese*" başlıklı bir çizim vardır. Eserin dış ölçüleri 205x138 mm.'dir. Metin çerçevesiz, 13 satıra yazılmıştır ve 125x70 mm. boyutlarındadır. Hattı, fasıl başları hariç, harekesiz bozuk bir nesihtir. Sık sık tekrarlanan "*ba'dehû*" kelimesi ile bazı yer adlarında ve fasıl başlarında kırmızı, diğer kısımları siyah mürekkep ile yazılmıştır. Herhangi harita ve minyatür içermez.

Eserin adı 1b'de "*Hazâ Risâliyye-i Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*" şeklinde bozuk bir imla ile yazılmıştır. Bu bozuk imlaya metin içinde de sık

⁷⁰ Loupis, "Diffusion of Skill in the Mediterranean World", s. 86.

⁷¹ Y., vr. 11a.

⁷² Y., vr. 10a.

⁷³ Y., vr. 10a-10b.

sık rastlanır. Metinde nüsha farklarını göstermek yoluyla bu yanlışları düzeltmek mümkün olmuştur. Hamdele ve salveleden sonra başka nüshalarda olan padişaha övgü kısmı bu nüshada yoktur. Aynı sayfada müellifi *Hâcî Muhammed Re'is kayd alâ* şeklinde kayıtlıdır. Müellif adından hemen sonra sebep-i telif "... deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tariklerini Kostantiniyye'den ta Sebte Boğazı'na varınca taksîm ü tevzi' idüp ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için" şeklinde deryâ ehline yardımcı olmak klişesiyle zikredilir. Başka nüshalarda görülen donanma-i hümayûn klişesi bu nüshanın sebep-i telifinde bulunmaz.

Eserin sonunda herhangi bir temmet kaydı veya ferağ kaydı yoktur. 1a'daki "*Ketebe'l-fakîrû'l-hakîr Hasan b. Hüseyin muhtâc-ı ilâ rahmetilahi teâlâ, âmin yâ rabbe'l-âlemîn. Gurre-i mâh-ı cemâziyelevvel fî sene 995, temme*" şeklindeki ketebe kaydı bu istinsahın, tespit edilen nüshalar içindeki en erken tarihli (9 Nisan 1587) nüsha olduğunu göstermektedir. Ketebe kaydı ile eserin tamamındaki hattın aynı elden çıkmış oluşu bu nüshanın Hasan b. Hüseyin tarafından yazıldığında şüphe bırakmamaktadır. Ayrıca 1a'nın en altında "Ali Osmân" ismi göze çarpar ki bu da muahhar bir istihab kaydı olarak değerlendirilebilir. Bunlardan başka 1a'da bir şiir ile 20a'da bir dua vardır. Y. nüshası tarihlendirilebilen en erken nüsha olup, eserin müellife ait olmayan en erken tarihli nüshasıdır. En erken tarihli nüsha olmakla birlikte bu nüshada eserin sadece 1. ve 2. fasılları mevcuttur.

1.5.2. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3782/35, (E.)

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi koleksiyonunda 3782 numarada, 161 varaktan müteşekkil bir mecmua içinde 94b-96b varakları arasında, 35. risaledir. Dağılmış ve tamir görmüş bir cilt içindeki bu mecmuanın cilt kapakları ebrulu ve kağıdı yeşildir. Mecmuanın dış boyutları 290x165 mm'dir. İç boyutu ise risalelere göre değişkenlik gösterir. Mecmuada kütüphane kataloğuna göre 52 risale mevcuttur. Ancak bazı risalelerin kataloglamaya dahil edilmediği için risale sayısı daha fazladır. Mecmua genel itibarıyla Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere dinî ve tasavvufî nitelikte risaleler ile İslâm ve peygamberler tarihine dair risaleler ve şiirlerden oluşmaktadır. Bunlardan başka 31b-33b arasında katalogda "*Risâle-i Muhtasar mine'l-Coğrafiya*" başlıklı Arapça bir risale kayıtlıdır.⁷⁴ Bu risale ve *Tuhfetü'l-Esrâr* mecmuanın geneline nazaran konu bakımından farklı eserlerdir.

Tuhfetü'l-Esrâr'ın sonundaki ferağ kaydına göre, eser Haçova Meydan Muharebesi ve Eğri Kalesi'nin fethi sonrası ile ilişkilendirilen 3 Ca. 1005-30

⁷⁴ E., vr. 31b-33b.

[29] R. 1006⁷⁵ / 23 Aralık 1596-9 Aralık 1597 tarihleri arasında hattat Ya'kûb El-İskilibî⁷⁶ (ö. 1040/1630-31) tarafından kaydedilmiştir. Mecmuadaki müellifi tespit edilebilen diğer risalelerin müelliflerinin ölüm tarihlerinden hareketle muhtemel en geç tarihli risale, 1595'te vefat etmiş olan Ebû'l-Feyz b. Şeyh Mübârek el-Mehdevî el-Ekberâbâdî'ye⁷⁷ ait olan Farsça, Kasîde-i Feyzî'dir.⁷⁸ Bu da mecmuanın muhtemelen bu tarihe yakın bir zamandan itibaren hazırlanmaya başladığını gösterir. Şu halde İskilibî bu risaleyi ferağ kaydında da belirttiği üzere 1596-97 aralığında bu mecmuaya kaydetmiş olmalıdır. Bu durumda 1587 tarihli Y. nüshasının⁷⁹ takiben E. nüshası en erken tarihli ikinci nüsha olmaktadır. Eser mecmuada 94b-96b arasında 35. mecmua olarak toplam 5 sayfalık bir yer işgal etmektedir. 45 satır adediyle, çerçevesiz bir sayfa düzeninde cümle bağlantılarını sağlayan "ba'de" edatı ve yer adlarının kırmızı ile harekesiz okunaklı bir nesih hat ile yazılmıştır. Eserde herhangi bir çizim veya minyatür bulunmamaktadır. Besmele, hamdele ve salvele ile başlayan nüshanın sebeb-i telif kısmında derya ehline yardımcı olmakve donanmaya yardımcı olmak şeklindeki iki klişe ifade de mevcuttur. Eserin adı metinde *Tuhfetü'l-Esrâr* şeklinde geçmez. Bu nedenle de kütüphane kataloğuna da "*Harita-i Bahri*" şeklinde kaydedilmiştir. Sarıcaoğlu, eserin adını *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr* şeklinde doğru olarak tespit etmiştir.⁸⁰ Müellifin adı eserde "El-Hâc Mehmed Reis" şeklinde zikredilir. Risalede eserin 1., 2., 3. ve 5. fasılları vardır. E. nüshası sonundaki ferağ kaydı da dahil M. ve TY. nüshaları ile aynı içeriğe sahiptir ve bu itibarla aynı nüsha ailesine mensupturlar.

1.5.3. Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi, Pococke 15, (O)

Eser, İngiltere'de Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi Pococke Koleksiyonu'nda 15 numarada kayıtlıdır. Sırtı ve kenarları açık kahve rengi deri ile kaplanmış ebrulu bir karton cilt içerisinde. Toplam 34 varak olan

⁷⁵ E., vr. 96b. Müellif tarafından bitiş tarihi olarak verilen 30 R. 1006 tarihi tarih çevirme sistemlerinde bu yılın Rebiülevvel ayının 29 günden ibaret olması nedeniyle 29 R. 1006 olarak çevrilmiştir.

⁷⁶ Kirli Ya'kûb Efendi olarak da Yakub el-İskilibî, Hasan-ı Üsküdârî'nin öğrencisi olup 1030 yılında vefat etmiştir. Müstakimzâde [Süleyman Sa'deddin Efendi], *Tuhfe-i Hattâtîn*, (haz. Mustafa Koç), İstanbul: Klasik Yayınları, 2011, s. 524.

⁷⁷ Hindistan'da Ekber Şah dönemi şair ve alimlerinden birisidir. Bkz. A. S. Bazmee Ansari, "Feyzî-i Hindî", *DİA.*, c. XII, İstanbul 1995, s. 524-525.

⁷⁸ E., vr. 6-7.

⁷⁹ Y., vr. 1a.

⁸⁰ Sarıcaoğlu, "Osmanlı Harita ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Adaları", *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, s. 10; Sarıcaoğlu, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", *Pîri Reis'den Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları*, s. 66.

nüşhanın başında ve sonundan 3'er varak numaralandırılmadan boş bırakılmıştır. Eser bu aralıktaki 28 varaktadır. Dış ebadı 186x110 mm, iç ebadı ise 120x67 mm.'dir. Yıldızlı bir çerçeve içinde iri nesih hatla ve harekeli olarak 11 satır düzeninde yazılmıştır. 1b tezhiblidir. Sık sık tekrarlanan ba'dehû kelimesi, cümle sonlarını gösteren nokta veya üç nokta şeklindeki duraklar ile kimi yer adları mavi veya kırmızıdır. Herhangi bir çizim veya minyatür içermez. Eserde istinsah, ketebe veya ferağ kaydı yoktur. 1a'da eseri adı "*Risâletü Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*" ve son sahibi Edward Pococke⁸¹ tarafından eserin ve müellifinin adının belirtildiği kısa latince notlar vardır. Bu sayfanın altında ise Pococke'nin imzası bulunmaktadır. Aynı sayfanın en alt kısmında aktarılan bir hadis-i şerifin altında verilen tarih 21 Cemâziyelevvel 1049 Pazartesi (19 Eylül 1639 Pazartesi) gününün ikindi namazı sonrasını işaret etmektedir. Bu hadis-i şerif kaydeden Ken'an? bin Abdullah el-Maskûbî (Moskûvî?) olarak belirtilmiştir. Edward Pococke bu tarihten bir yıl sonra Ağustos 1640 tarihinde İstanbul'dan ayrıldığına⁸² göre eseri ayrılmadan kısa bir süre önce satın almış olmalıdır. Müellifin adı 1b'de "*Hâcî Muhammed Re'is*" olarak zikredilir. Sebeb-i telifte "deryâ ehline yardımcı olmak" için hazırlandığını belirten klişe ifade bulunur ve donanmadan bahsedilmez. Bu nüshada eserin sadece Akdeniz'i anlatan 1. ve 2. fasılları bulunmaktadır. Eserin müellif hattı olması ihtimali bulunmamaktadır. Müstensihi de belli değildir. Bu nüsha neşre esas alınan Y. ve E. nüshalarını tamamlayıcı olarak edisyona dahil edilmiştir.

1.5.4. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 5427/54, (F)

Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu'nda 5427 nolu mecmua içinde 54. risaledir. Mecmuanın cildi miklebli ve şemseli yıpranmış bir deri cilt olup, 295x200 mm. boyutlarındadır. Nüşhanın bulunduğu mecmuada her bir risale farklı satır sayısı ve boyutta yazılmış olup yazıların

⁸¹ 17. yüzyıl İngilteresinde şarkiyat çalışmaları ile tanınan Edward Pococke 1630-1636 yılları arasında Halep'te İngiliz tüccarlara papaz olarak görev yapmış, 1637-1640 arasında da İstanbul'da araştırmalarda bulunmuş ve bu sırada kendisi ve başka İngilizler için kitap toplamıştır. Edward Pococke'un Halep ve İstanbul'daki Doğu araştırmaları ve kitap merakı hakkında bkz. ŞenolKorkut, "Pococke, Edward", *DİA.*, c. XXXIV, İstanbul 2007, s. 305; P. M. Holt, "Edward Pococke (1604-91): The First Laudian Professor of Arabic at Oxford", <http://oxoniensia.org/volumes/1991/holt.pdf>, (05.06.2020); Leonard Twells, *The Lives of Dr. Edward Pocock the Celebrated Orientalist*, vol I, London: R. & B. Gilbert pub., 1816.

⁸² Edward Pococke Temmuz 1637'de Londra'dan İstanbul'a doğru gemi ile yola çıkmıştır, tam olarak İstanbul'a geliş tarihi belli olmamakla birlikte 23 Aralık 1637'de İstanbul'da olduğu anlaşılmaktadır. Twells, *The Lives of Dr. Edward Pocock*, vol I, 43-44. Pococke Ağustos 1640 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır. Twells, *The Lives of Dr. Edward Pocock*, vol I, s. 74.

tamamı talik ve talik kırmasıdır. Mecmua dini, edebi ve tarihi metinlerden oluşmaktadır. Toplam 276 varaktan oluşan mecmuada, *Tuhfetü'l-Esrâr* 240b-244a nolu varaklar arasında, 205x115 mm. iç ebada, çerçevesiz, 22 satır, talik kırması bir hat ile yazılmıştır. İlk sayfasında herhangi bir tezhib veya içinde bir süsleme veya çizim bulunmaz. Metinde sıkça tekrarlanan “ba‘dehû” kelimesi ve rakam ile yazılan kısımlar kırmızı ile kalanı siyah ile yazılmıştır. Bu nüshanın başında bazı başka nüshalarda bulunan hamdele, salvale ve padişahı metih kısmı bulunmaz. Eser besmeleden sonra sebeb-i telif olarak donanmaya yardımcı olma gayesini belirten klişe ifade bulunur. Yazarı adı eserin başında zikredilez. Ancak 243b’de eserin beşinci faslı olan Karadeniz faslının başlangıcında bulunan “*Fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re’îs Kâid [Kâ’id] Ali’ye Akdeniz’i tavzîh ü beyân etdikden sonra Karadeniz’in dahi yolların ve varacak limanların ayân u beyân eyledim ki okuyup bu risâle ile amel idenler yollarına âsân vechile dâhil olup bu fakîr Hâcî Mehmed Re’îs’i hayr duâdan ferâmûş etmeyeler*” ifadesi bu faslın Mehmed Reis tarafından Kâid Ali’ye yazdırıldığına işaret eder.⁸³ Nüshada eserin adı zikredilmez. Ancak mecmuanın başında 1a’daki fihristte “*Mensûr, Beyân-ı Emyâl-i Bahr-i Ebyâz, Türkî derûn 310*” şeklinde tesmiye edilir. Kütüphanenin eski kataloğunda “Muhammed Reis, Emyâl-ı Bahr” başlığıyla kaydedilmişken elektronik katalogda “*Risâle fî Beyânî Emyâli Bahri’l-Ebyaz*” şekilde bozuk bir transkripsiyon ile kaydedilmiştir. Ferağ kaydına göre eser 13 Ş. 1044/1 Şubat 1635 tarihinde istinsah edilmiştir⁸⁴, ancak müstensihî belli değildir. Bu nüshada, Akdeniz’deki bazı önemli güzergahları arasındaki mesafe bilgisinin verildiği üçüncü fasıl hariç, tüm fasıllar mevcuttur.

1.5.5. Süleymaniye Kütüphanesi, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi 114/4, (M)

Süleymaniye Kütüphanesi Muğlalı Hoca Mustafa Efendi koleksiyonunda 114 numaradaki mecmua içinde bulunan eser bu cildin dördüncü risalesi olup 173b-181b varaklar arasındadır. Cildin boyutları 177x111 mm.’dir. Eser 19 satır ve çerçevesiz olarak düzenlenmiş olup sayfada 136x59 mm. boyutlarındadır. Özensiz bir talik hat ile yazılmıştır. Bu özensizlik kimi yer adlarının yanlış yazımında da karşımıza çıkar. Nüshanın başında 173b ve 174a’da bazı kelimeler kırmızı ile yazılmış sonra bu terk edilerek yer adlarının üstleri kırmızı ile çizilmiş, 176a’dan sonra bu da terk edilmiştir. İlk sayfası bir tezhib veya başka bir süsleme içermediği gibi içerisinde herhangi bir çizim veya süsleme de bulunmaz. Eserin adı herhangi bir yerde

⁸³ F. vr. 243b.

⁸⁴ F. vr. 244a.

zikredilmemiştir. Ancak muhtemelen kütüphane tasnifi sırasında 173b'de besmelenin de üstüne kurşun kalem kullanılarak Arap harfleri ile “İstanbul'dan Septe Boğazı'na kadar olan harita tarîkini beyân eden risâledir” ibaresi eklenerek eser tanımlanmıştır.

Eser besmele, hamdele, salveleden ve müellif adının el-Hâc Mehmed Reis şeklinde ifade edilmesinden sonra E. ve TY. nüshalarındaki gibi derya ehline yardım ve donanmaya yardım klişilerinin birlikte ifade edildiği sebeb-i telif ile başlar. Bu nüsha E. nüshasından veya bu nüsha ailesine ait bir başka nüshadan istinsah edilmiş olup E. nüshasındaki gibi 1, 2, 3 ve 5. fasıllar mevcuttur. E. nüshasının sonundaki istinsah kaydı bazı eksikleri ile özensiz bir şekilde aktarılmıştır: “Pâdişâh-ı zıllullah kâtilü'l-kefere vilâyet-i Macar'ı sefe[r] idüp Eğre nâm kal'ay feth ve iki merhâle [da]hi içerü üç yüz bin kâfirle üç güne muhkem harbden sonra mel'ûnların bî-had kâfirler kırılıp dâru's-saltana[t] Kostantiniyye'ye teveccüh iş bu sene hams ve elfde vâki' cemâziyelevvelinin üçüncü günü temâm itdim şukka'l-fakrû'l-muhtâc ilâ rahmet-i rabbî'r-rahîm Ya'kûb el-İskilibî. Bunun ardına da müstensih kendi istinsah kaydını eklemiştir: Hurrîre'l-fakr Abdülganî el-kâdı be-Yanbolî hâliyâ fî şehri cumâdelulâ ve lî sene.” Mecmua içindeki eserlerin büyük bir kısmı Yanbolu kadısı el-Hâc Abdülganî b. el-Hâc Abdülkerîm tarafından 1186 cemâziyelevvel ve cemâziyelahir aylarında (Temmuz-Eylül 1772) istinsah edilmiştir. Eserin son varaklarındaki günlük kayıtlarından anlaşıldığına göre müstensih 1198 (Kasım 1783-Kasım 1784) yılına kadar bu mecmuaya bazı yeni eserler ve günlük kayıtlar kaydetmiştir.

1.5.6. Nuruosmaniye Kütüphanesi 2997/2, (N)

Bu nüsha, Nuruosmaniye Kütüphanesi 2997 numarada kayıtlı 17. yüzyılda istinsah edilmiş bir Kitâb-ı Bahriye nüshasının sonundadır.⁸⁵ Yazma şemseli ve köşebentli müzeyyen bir deri cilt içerisinde. Cildin miklebi yeşil bezle kaplanarak tamir edilmiştir. Cildin dış boyutları 300x200 mm., iç boyutları da 200x100 mm.'dir. Tuhfetü'l-Esrâr 205b-213b arasında, 17 satır düzeninde harekeli nesih bir hat ile yazılmıştır. Dibace sayfası olan 205b'de tezhibsiz, basit bir serlevha vardır ve tüm sayfalar yaldızlı çerçevelidir. Sıklıkla tekrarlanan “ba'dehu” ifadesi kırmızı ile yazılmıştır Bu nüshada herhangi bir çizim veya minyatür bulunmaz. Eserin ve müellifinin adı herhangi bir şekilde zikredilmez. Eserin zahriyesinde bulunan fihristte eser, “hesâb-ı milleri beyân ider” şeklinde tanımlanmıştır. Başlangıçta besmele, hamdele ve salvele bulunmaz, padişaha övgü ile başlayan mukaddime, sebeb-i telif olarak donanmaya yardımcı olma gayesini ifade eden klişe ile devam eder. Özellikle yer adlarının yazımı başta olmak üzere yazım hataları

⁸⁵ Bu nüshadan beni haberdar eden Sayın hocam Prof. Dr. İdris Bostan'a teşekkür ederim.

ile sıkça karşılaşılan bir nüshadır. Eserin başındaki Kitâb-ı Bahriye nüshasının sonundaki temmet kaydı evâsıt-ı Z. 1038 Düşenbih (1-10 Ağustos 1629 Pazartesi⁸⁶) tarihine müstensih olarak da Mustafa b. Muhammed el-Cundî'yi işaret eder.⁸⁷ *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın da aynı kalemde çıktığı açıktır. Dolayısıyla *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın müstensihinin de Mustafa b. Muhammed el-Cundî ve istinsah tarihinin de aynı tarih veya biraz sonrası olduğu düşünülebilir. Bu nüshada eserin 1., 2. ve 4. fasılları mevcuttur.

1.5.7. Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies (SOAS) Kütüphanesi, Ms. 381289, (S)

Bu nüsha, Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies (SOAS) kütüphanesinde 381289 numara ile kayıtlı bir mecmua içindedir.⁸⁸ Farklı konulara ait çeşitli risalelerden oluşan bu mecmuada baş tarafında bir Tevârih-i Âl-i Osman ve çeşitli tarih risaleleri ile şiirlerden başka, coğrafya, şiir, tıp, akaid, hadis, tefsire dair kısa risaleler ve hat levahaları bulunmaktadır. Mecmuadaki risaleleri büyük kısmı Türkçe olup, İslâmî ilimlere ait olanlar Arapçadır. Eser nesih hat ile ve çerçeve içine, 23 satıra yazılmıştır. 74a-81b varaklar arasındadır. Eserin adı risalenin başlangıcında “*Hâzâ Risâle-i Tuhfetü'l-Esvâr ve Tarîki'l-Bihâr Allahu a'lem ve Râsûluhü*” şeklinde bozuk bir imla ile kaydedilmiştir. Eserde herhangi bir istinsah tarihi ve müstensih adı bulunmamaktadır. Ancak bu risaleden önce gelen ve istinsah tarihi bulunan risale Z. 1035 tarihli iken ve sonra gelen risalelerden istinsah tarihi olan risale ise S. 1037 tarihli. Yani, eser Z. 1035-S. 1037 tarihleri arasında istinsah edilmiş olmalıdır. 4a'daki bir istishab kaydına göre bu mecmuanın sahiplerinden biri 1037 yılında Baba Süleyman bin Abdullah'dır. 184a'daki bir temmet kaydında da Süleyman bin Abdullah bu sefer müstensih olarak karşımıza çıkar ve bu eser ile *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın yazılarının benzerliğinden hareketle *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın müstensihinin de Süleyman bin Abdullah olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Başlıktan sonra besmele, hamdele ve salveleden sonra eserin müellifi “*Hâcî Muhammed Re'is kayd alâ*” şeklinde kaydedilmiştir. Ardından derya ehline yardımcı olma şeklinde sebep-i telifin daha kısa bir formu ile esere geçiş yapılır. Eserin beş faslından sadece ilk iki faslı bu nüshada mevcuttur.

⁸⁶ Takvim çeviri programında evâsıt-ı Z. 1038 tarih aralığında sadece 6 Ağustos/16 Z. tarihi Pazartesi günü denk düşmektedir. Bu durumda eserin istinsah tarihi 6 Ağustos 1629 Pazartesi günü olarak tespit edilebilir.

⁸⁷ Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2997/2, (N), vr. 203b.

⁸⁸ Bu nüshaya ulaşmam hususunda yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarım Dr. Ayşe Kara, Dr. Müslim Yılmaz ve Dr. Harun Korkmaz'a teşekkür ederim.

Müellif ve eser adının aynı şekilde kaydedilmesi ve sadece ilk iki faslı havi olmaları bakımından bu nüshanın da Y. nüshası ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

1.5.8. Bologna Üniversitesi Kütüphanesi, Ms. 3612/3, (B)

Bologna Üniversitesi Kütüphanesi, Ms. 3612 numarada kayıtlıdır. Yıpranmış ebru kaplı bir cilt içerisinde olan eserin boyutları 320X220 mm.'dir. Toplam 150 varaktan oluşan cildin ilk 142 varağında eksik bir Kitâb-ı Bahriye nüshası vardır. 143a-144a'da bir kaside bulunur. *Tuhfetü'l-Esrâr* ise 144a-149a arasındadır. Herhangi bir ketebe, ferağ veya istishab kaydı yoktur. Eserde herhangi bir süsleme bulunmaz ve çerçevesiz düzende yazılmıştır. Başındaki Kitâb-ı Bahriye'nin hattı okunaklı bir nesih hat iken, ikinci risale olan kaside ile *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın hattı daha bozuk ve özensizdir. *Tuhfetü'l-Esrâr* 24-28 satır aralığında kaydedilmiştir, sıklıkla tekrarlanan ba'de kelimesi, yer adları ve fasıl başları kırmızı ile kalan kısımları siyah ile yazılmıştır. Eserin adı ve müellifinin adı açıkça zikredilmez, eser "*Deryâyı müteayyin olan hartının tarîklerin beyân ider Allâhu a'lemu bi gaybihî ve ahkem*" şeklinde bir başlık ile başlar. Bu başlıktan sonra besmele, hamdele ve salvele bulunmaz. Donanmaya vurgu yapan klişe sebeb-i telif ile devam eder. Müellifin adı da zikredilmez. Nüshada eserin sadece 1. ve 2. fasılları vardır. Mukaddimedeki, "... ba'de bir cezîreden bir cezîreye ne mikdâr mildir anı beyân ider" ifadesi ile eserin 3. faslının metinde var olduğu anlaşılır. Ancak metinde 2. fasıldan sonra 149a'da, 3. fasıl yerine 4. fasıl tarif eden "*bu fasıl cezîreler kaç mildir anın beyânındadır*" başlıklı bir liste vardır. 3. fasıl gibi görünen kısa liste ise adaların sıralanış düzeni ve çevre uzunlukları itibarıyla *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın 4. faslı ile uyumlu değildir. Bu liste cildin başındaki birinci telif Kitâb-ı Bahriye ile uyumludur.

1.5.9. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 4328/1, (TY)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar koleksiyonunda muhafaza edilen eser 211x136 mm. ölçülerinde Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonlarının kırmızı bez cildi içindedir. Cildin ön yüzünde II. Abdülhamid'in tuğrası ve "*Resâ'il-i Emyâl-i Benâdir-i Bahr-i Sefîd*" şeklinde eserin adı ve arka yüzünde de ay ve yıldız mevcuttur. Zahriyede de eserin adı "*Risâle-i Emyâl-i Benâdir-i Bahr-i Sefîd*" şeklinde kaydedilmiştir. Eser toplam 15 varak olup, *Tuhfetü'l-Esrâr*, 1b-14a arasındadır. 14b-15b arasındaki 3 sayfada ise "*Ekâlîm-i Seb'a*" adlı eser kayıtlıdır. *Tuhfetü'l-Esrâr* çerçevesiz, 22 satır düzeninde, sayfaya 45 derece açıyla ve talik hatla yazılmıştır. Fasıl başları ve yer adları kırmızıdır. Herhangi bir çizim veya şekil içermez. Başlangıç sayfasında bir tezhib veya süsleme yoktur.

Nüşanın sonunda E. ve M. nüshalarında bulunan ve eserin 1005 yılında Haçova savaşı dönüşünde tamamlandığını bildiren temmet kaydı hemen hemen aynen tekrarlanmıştır.⁸⁹ Başka bir temmet veya ferağ kaydı bulunmaz. Yine tıpkı E. ve M. nüshalarındaki gibi bu nüshada da 1., 2., 3. ve 5. fasılların mevcudiyeti, bu nüshanın E. ve M. ile aynı nüsha ailesine ait olduğunu gösterir. *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın ardından gelen ikinci risale olan *Ekālîm-i Seb'a*'nın temmet tarihi ise 9 B. 1214/7 Aralık 1799'dur. Her ne kadar istinsah değil de temmet kaydı olarak geçse de bu tarih, bu cildin tamamının istinsahı için bir "terminus post quem/en erken tarih" olarak kabul edebilir.

1.5.10. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 272/2, (H)

Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 272'de kayıtlı bu nüshanın hayli yıpranmış, her iki yüzü ve miklebi şemse bezemeli bir deri cilt içindedir. Cildin iç tarafındaki cepte İstanbul'dan Silivri'ye kadar olan sahilleri gösteren bir harita vardır. Toplam 173 varak olan yazma eserin ilk 167 varığında Kitâb-ı Bahriye vardır. Kitâb-ı Bahriye'den sonra Marmara ve Karadeniz haritaları mevcuttur. Cildin son varığı olan 173b'de de *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın 4. faslı olan Akdeniz'deki adaların çevre uzunlukları listesi vardır. Liste'nin başlığı "*Akdeniz'de vâki' olan cezîrelerin ma'mûr olanlarının esâmileridir ve ne mikdâr mildir anları beyân ider*" şeklindedir. Listenin buraya kaydedilişine dair bir istinsah kaydı yoktur. Cildin başındaki Kitâb-ı Bahriye'nin temmet kaydı 978 (1570-71) tarihlidir. Ancak bu tarih bu ciltteki *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın 4. faslını tarihlendirme için yeterli değildir. 4. fasıl talik kırmısı ile liste formunda yazılmıştır. Listede bazı adaların isimlerinin üstüne kafir ve müslim anlamına gelecek şekilde kef ve mim harfleri eklenmiştir. Bazı adaların çevre uzunlukları ise boş bırakılmıştır. Listedeki çevre uzunlukları cildin başındaki Kitâb-ı Bahriye'deki veriler ile karşılaştırılmış ve uyumsuz olduğu görülmüştür.

1.5.11. Nuruosmaniye Kütüphanesi 2990, (N90)

Bu nüsha, Nuruosmaniye Kütüphanesi 2990 numarada kayıtlı 17. yüzyıl ortasında istinsah edilmiş birinci telif Kitâb-ı Bahriye nüshasının derkenarında bulunmaktadır. Toplam 160 varaktan müteşekkil deri cildin sırt ve miklebi tamir görmüştür. Cildin her iki kapağı ve miklebi şemselidir. Dış boyutları 287x199 mm., iç boyutları da 217x143 mm.'dir. Kitâb-ı Bahriye'nin sonundaki temmet kaydına göre Beşiktaş'ta sakin Ahmed b. Mustafa tarafından evasıt-ı M. 1055 (9-18 Mart 1645) tarihlerinde istihşahı tamamlamıştır. Bu kaydın hemen yanındaki istishab kaydına göre sahibi

⁸⁹ TY., vr. 13b.

Mehmed Paşalı Oda Lalası Ahmed Ağa'dır. Her iki eser de talik hat ile fasıl başları ve "ba'de" kelimeleri de kırmızı ile yazılmıştır. Hattın benzerliği her iki eserinde aynı hattatın elinden çıktığı izlenimi verir. *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın 1. ve 2. fasılları 4a'dan itibaren Kitâb-ı Bahriye'nin çerçevesiz haritalı sayfalarının derkenarına derc edilmiştir. *Tuhfetü'l-Esrâr* haritalardaki limanlar arası mesafeyi verir. Bu sebeple metin normal düzenini takip etmez, bolca takdim ve tehirler söz konudur. Bu durum eserin tertibi bakımından olumsuz bir durum olmakla birlikte, *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın, Kitâb-ı Bahriye ile birlikte ve onu tamamlayan bir eser olarak kullanımını göstermesi bakımından dikkate değer. Eserin ve müellifin adı herhangi bir şekilde zikredilmez. Eser "*Deryâya müte'allik olan hartının yollarını beyân ider*" şeklinde bir başlık ile başlar ve hemen ardından padişah övgüsü yer alır. Ardından diğer nüshalarda da görülen donanma vurgusu ile eserin birinci ve ikinci fasıllarına işaret edilir. Devamında 3. faslı açıklayan "*her bir cezîreden bir cezîreye ne kadâr mildir fi'l-cümle anları dahi beyân ider*" demekle birlikte eserde 3. fasıl bulunmaz. Cildin en sonunda 160b'de *Tuhfetü'l-Esrâr*'ın 4. faslını andıran bir liste mevcuttur. İlk bakışta 4. faslın bir kopyası izlenimi veren bu liste diğer sayfalara nazaran farklı bir el tarafından kırık talik ile yazılmıştır ve gerek adaların sıralanışı ve gerekse çevre uzunlukları bakımından 4. fasıldan farklıdır. Nitekim listedeki adaların çevre uzunlukları birinci telif Kitâb-ı Bahriye ile mukayese edildiğinde bu listenin de Kitâb-ı Bahriye'den üretildiği anlaşılmıştır.

1.6. Sonuç

Mehmed Reis tarafından 16. yüzyıl sonlarında kaleme alınan *Tuhfetü'l-Esrâr* içeriği ve düzenleniş tarzı bakımından 13. yüzyıldan itibaren Akdeniz dünyasında yaygınlaşan portolan metinleri geleneğini takip eden bir metindir. Akdeniz'in tamamını ele alan Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyesi'nden içerik ve kurgu olarak farklı, Akdeniz ile birlikte Karadeniz'in de limandan limana seyir güzergahını veren bir portolan metnidir. Akdeniz ve Karadeniz fasılları dışında liste mahiyetindeki diğer fasılları kullanım kolaylığı sunması bakımından değerlidir. Eserin kimi nüshalarının Kitâb-ı Bahriye nüshaları ile birlikte çoğaltılmış olması eserin Kitâb-ı Bahriye ile birlikte ve onun kadar olmasa da denizciler arasında yaygın bir kullanıma sahip olduğunu gösterir. Mehmed Reis, Akdeniz portolan metinleri geneleğini takip etmekle birlikte, kaleme aldığı *Tuhfetü'l-Esrâr* benzer nitelikli Avrupa metinleri ile bir ilişkisi tespit edilmiştir. Mehmed Reis metni kendi gözlem ve tecrübeleri doğrultusunda düzenlemiş olmalıdır. Bunu yaparken bazı Avrupa yer adlarını Türkçe'ye uyarladığı da görülür. Bu özellikleri itibarıyla *Tuhfetü'l-Esrâr* Osmanlı denizcilik literatürü içinde örneğine bugüne kadar hiç rastlanmamış bir portolan risalesidir.

1.7. Metnin Neşrinde Takip Edilen Usul

Beş fasıldan oluşan eserin metni her fasıl için uygun bir ana nüsha seçimi ve bunun başka nüshaların karşılaştırılmasıyla tesis edilmiştir. Bu nedenle fasıllar arasında tam anlamıyla bir imla birliği bulunmamaktadır. Metin yazımında basit transkripsiyon usulü benimsenmiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki tüm uzun bütün heceler â, û, î şeklinde uzatmalı olarak yazılmıştır. Bu kelimelerden kaf ve gayn harflerinden sonra gelen uzun heceler ise â, î, û şeklinde gösterilmiştir. Ayın ve hemze harfleri kelime içinde kendisi veya öncesi sakın olduğu durumlarda sırasıyla ‘ ve ’ işaretleri ile gösterilmiştir. İdüb, olub, gelüb gibi Türkçe zarf fillerin son harfleri “p” olarak yazılmıştır. Harekesiz yazılan yer adlarının yazımında mümkün mertebe imla okunuşa yansıtılmaya çalışılmıştır. Harekeli olanlarda harekeli okunuşa sadık kalınmıştır. Bu sebeple aynı yer adının aynı nüshada bile zaman zaman farklı bir imlayla okunduğu durumlar olmuştur. Bazı az bilinen yer adlarının günümüzdeki isimleri de dipnotlara eklenmiştir. Metinlerde herhangi bir noktalama işareti bulunmadığı için, fasıl sonlarında nokta ve liste olan fasıllarda “:” hariç, noktalama işareti kullanılmamıştır. Metni tamir veya metne ekleme gereken yerlerde köşeli parantez [] içinde eklemeler verilmiştir. Bu minvalde neşre esas alınan nüshanın varak numaraları da [] içinde verilmiştir. Metinde okunuşunda tereddüt edilen birkaç kelimeye soru işareti (?) eklenmiştir.

Nüsha farkları dipnotlarda gösterilirken, farklı olan kelime veya cümle grubunun ilk önce esas alınan nüshadan alıntılanması ve nüsha künyesinin eklenmesi; ardından varyantın verilerek bunun bulunduğu nüshanın belirtilmesi şeklinde gösterilmiştir. Bir nüshada bulunmayan varyant unsurları için de yine aynı şekilde önce alıntılama yapıp nüsha künyesinin eklenmesi; ardından eksikliğini göstermek için - işareti ve nüsha künyesi eklenmiştir. Müellif hattına sahip olmadığımız için herhangi bir nüshaya öncelik verilmemiş tüm farklar aynı sıralamada gösterilmiştir. Nüshaların tanıtımı sırasında nüshalar kütüphane isimlerine göre kodlanmıştır. Metin neşrinde bu kodlar kullanılmıştır. Metin formundaki birinci, ikinci ve beşinci fasıllarda yer adları, metin farkları ile metindeki önemli eksiklikleri ve takdim-tehirler dikkate alınmış, “teveccüh iderler→ müteveccih olalar”, “poyraz→ poryaz” gibi nüans farklılıkları dipnotların daha da artmaması adına gösterilmemiştir.

METİN

[Birinci Fasl: Akdeniz]

[Y. 1b] Hâzâ Risâliyye [Risâle]-i Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr [Bihâr]⁹⁰

Elhamdüllilahi'l-lezî halaka's-sem[â]vâtî ve'l-arza ve's-şemse ve'l-kamera ve'l-bihâra ve'l-enhâra ve'l-ahcâra ve'l-aktâra ve sallahû alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve ashâbihî ve'l-ahyâr ammâ ba'dehû fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re'îs kayd alâ deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tarîklerini Kostantiniyye'den ta Sebte Boğazı'na varınca taksîm ü tevzi' idüp ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için bu risâle ile amel idüp hîn-i mahalde hartıya ihtiyâc olunmaya bu risâle mücebince tarîklerine dâhil olup Hâcî Mehmed Re'îs hakîri hayr duâdan [2a] ferâmuş etmeyeler ve's-selâm ale'd-devâm⁹¹ ba'dehû⁹² Kostantiniyye'den

⁹⁰ Hâzâ Risâliyye [Risâle]-i Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr [Bihâr] Y; Risâletü Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr O; - E.

⁹¹ Elhamdüllilahi'l-lezî halaka's-sem[â]vâtî ve'l-arza ve's-şemse ve'l-kamera ve'l-bihâra ve'l-enhâra ve'l-ahcâra ve'l-aktâra ve sallahû alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve ashâbihî ve'l-ahyâr ammâ ba'dehû fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re'îs kayd alâ deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tarîklerini Kostantiniyye'den ta Sebte Boğazı'na varınca taksîm ü tevzi' idüp ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için bu risâle ile amel idüp hîn-i mahalde hartıya ihtiyâc olunmaya bu risâle mücebince tarîklerine dâhil olup Hâcî Mehmed Re'îs hakîri hayr duâdan [2a] ferâmuş etmeyeler ve's-selâm ale'd-devâm Y; Bismillahirrahmanirrahîm ve bihi'l-avn elhamdüllilahi'l-lezî halaka's-sem[â]vâtî ve'l-arza ve's-şemse ve'l-kamera ve'l-bihâra ve'l-enhâra ve'l-ahcâra ve'l-aktâra ve sallahû alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve ashâbihî ve'l-ahyâr ammâ ba'd fakîr [ü] hakîr-i pür-taksîr el-Hâc Mehmed Re'îs deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tarîklerini Kostantiniyye güzârından(?) tâ Akdeniz nihâyeti Sebte Boğazı'na varınca ta'lîm ü tevzi' idüp ehl-i deryâ olan yârâna âsân olmak için beyân olundu el-hâl ve'l-ikbâl devlet-i sürûr ve a'dâ-i memleket-i makhûr ra'yât-ı âyât ilâ yevmi'n-nüşûr ve'l-menşûr ve asker-i gerdûn-ı te'sîr-i sûr-ı mansûr bi-avnillâhî'l-meliki'l-gafûr pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin saâdetle donanma-yı hümayûnları deryâyâ çıkup küffâr-ı hâk-sârın üzerlerine müteveccih oldukda Kostantiniyye'den tâ Sebte Boğazı'na varınca ne mikdâr mevzi'a nüzûl ve duhûl iderler ve bir menzilden bir menzile ne mikdâr mildir ve kangı rüzgâr ile teveccüh olunur ve her cezîrelerden cezîreye ne mikdâr mildir anları dahi beyân ider E; Elhamdüllilahi'l-lezî halaka's-sem[â]vâtî ve'l-arza ve's-şemse ve'l-kamera ve'l-bihâra ve'l-enhâra ve'l-ahcâra ve'l-aktâra ve sallahû alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve'l-ahyâr ammâ ba'd fakîr ü hakîr-i pür-taksîr Hâcî Muhammed Re'îs deryâ ehline lâzım olan ve isti'mâl olunan hartının tarîklerini ta Kostantiniyye'den Sebte Boğazı'na varınca taksîm ü tevzi' idüp ehl-i deryâ olan kardaşlara âsân olmak için bu risâle birle amel idüp hiyn-i mahalde hartıya ihtiyâc olunmaya bu risâle mücebince amel idüp tarîklerine dâhil olup Hâcî Mehmed Re'îs hakîri duâdan ferâmuş etmeyeler O.

Cezîre-i Marmara yüz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Cezîre-i Marmara'dan Gelibolu nâm kal'a vü şehir altmış mildir batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler⁹³ ba'dehû Gelibolu'dan Kilidü'l-bahr ve Sultâniyye otuz mildir lodos ile kible mâbeynine teveccüh ideler⁹⁴ ba'dehû Gelibolu'dan Nakara Burnı yığirmibeş mildir lodos ile kıblenin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Nakara Burnu'ndan Boğaz Hisâr'a dâhil olalar ba'dehû Kilidü'l-bahr ve Sultâniyye'den Bozça Cezîre nâm mevzi' otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe⁹⁵ teveccüh ideler ba'dehû Nakara Burnu'na varınca⁹⁶ Bozça Cezîr[e]'den Sıgır Limân nâm liman u mevzi' seksen mildir kıblenin **[2b]** kerte keşşilemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Sıgır'dan Sakız nâm mevzi' vü cezîre elli⁹⁷ mildir kible ile keşşilemenin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Sakız'dan Susam Cezîresi altmış mildir keşşilemenin kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Susam nâm cezîreden İstanköy nâm cezîre seksen mildir kıblenin kerte keşşilemeden cânibe teveccüh ideler⁹⁸ ba'dehû İstanköy'den cezîre-i Rodos nâm kal'a [vü] mevzi' yüz mildir güntoğışının kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû tekrâr Sakız'dan cezîre-i Andire ve İstendil yetmiş mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler **[3a]** ba'dehû İstendil'den Mukene nâm cezîre on iki mildir keşşilemenin kerte güntoğışından cânibe teveccüh ideler ba'dehû Mukene'den cezîre-i Sığırıklar nâm mevzi' on⁹⁹ mildir lodos üzerine teveccüh ideler¹⁰⁰ ba'dehû Sığırıklar'dan Nakşa nâm cezîre altmış mildir kible üzerine teveccüh

⁹² ba'dehû Y; evvelen O.

⁹³ ba'dehû Cezîre-i Marmara'dan Gelibolu nâm kal'a vü şehir altmış mildir batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler Y; sâniyâ Marmara'dan Gelibolu nâm şehir ve mevzi' altmış mildir batının kerte lodosdan cânibine teveccüh idüp Nakara Burnu'na dâhil olup andan Boğaz Hisârı'nda sâkin olalar O.

⁹⁴ ba'dehû Gelibolu'dan Kilidü'l-bahr ve Sultâniyye otuz mildir lodos ile kible mâbeynine teveccüh ideler E: - Y ve O.

⁹⁵ lodosun kerte batıdan cânibe Y ve E; lodos ile kıblenün mâbeynine O.

⁹⁶ Boğaz Burnına varınca E; - Y ve O.

⁹⁷ mevzi' vü cezîre elli Y; cezîre vü kal'a altmış O; mevzi' vü cezîre altmış E.

⁹⁸ kıblenin kerte keşşilemeden cânibe teveccüh ideler Y, E; - O.

⁹⁹ on Y; on iki E ve O.

¹⁰⁰ lodos üzerine teveccüh ideler E ve O; - Y.

ideler¹⁰¹ ba'dehû Nakşa'dan Ayna Cezîresi otuz mildir girü¹⁰² kıblenin üzerine teveccüh ideler ba'dehû Ayna Cezîre'sinden Santron nâm cezîre kırk mildir kıblenin kerte lodosundan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Cezîre-i Santron'dan Girid'de vaki' olan kal'a-i Kantı nâm mevzi' yetmiş mildir kible üzerine teveccüh ideler ba'dehû Girid'den Sigilye cezîresi kırk mildir batının kerte **[3b]** karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Sigilye'den Çukur¹⁰³ nâm cezîre [vü] mevzi' otuz mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çukur¹⁰⁴ nâm cezîr[e]den Değirmenlik nâm cezîre [vü] mevzi' seksen mildir poryaz üzerine teveccüh ideler ba'dehû Değirmenlik'den Issızca Değirmenlik on iki mildir keşişleme üzerine teveccüh ideler ba'dehû Issızca Değirmenlik'den¹⁰⁵ Yavuzca nâm cezîre on sekiz mildir yıldız üzerine teveccüh ideler ba'dehû Yavuzca'dan Koyunluca nâm cezîre on iki mildir yıldız ile poryazın mâbeynine teveccüh ideler¹⁰⁶ ba'dehû Koyunluca'dan Terme nâm cezîre on iki¹⁰⁷ mildir poryaz üzerine teveccüh ideler ba'dehû Terme'den Mürtađ nâm cezîre vü mevzi' **[4a]** on iki mildir yıldızın kerte karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Mürtađ nâm cezîreden Sire¹⁰⁸ nâm cezîre vü mevzi' on iki mildir keşişleme üzerine teveccüh ideler ba'dehû Sir[e]den Antibara¹⁰⁹ nâm cezîre otuz mildir rast kible üzerine teveccüh ideler ba'dehû Antibara'dan Büyükbara nâm mevzi' beş mildir güntoğışının kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Büyükbara'dan Nakşa nâm cezîre sekiz mildir keşişlemenin kerte güntoğışından cânibe teveccüh ideler ba'dehû Nakşa'dan Yamurgı nâm cezîre vü mevzi' otuz mildir ba'dehû Yamurgı'dan Koçbaba nâm cezîre yigirmi mildir poryazın kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû **[4b]** Koçbaba'dan Ahikerye nâm mevzi' ve cezîre sekiz¹¹⁰ mildir yıldız üzerine

¹⁰¹ kible üzerine teveccüh ideler, E ve O; - Y.

¹⁰² girü E; - Y.

¹⁰³ Çukur Y; Çuka, E ve O.

¹⁰⁴ Çukur Y; Çuka, E ve O.

¹⁰⁵ Issızca Değirmenlik'den Y ve E; Değirmenlik'den O.

¹⁰⁶ yıldız ile poryazın mâbeynine teveccüh ideler Y; poryaz üzerine teveccüh ideler E; - O.

¹⁰⁷ on iki Y ve O; on E.

¹⁰⁸ Sire Y; Sire Ata E.

¹⁰⁹ Antibara Y; Antibaza E.

¹¹⁰ sekiz Y; seksen E ve O.

teveccüh ideler ba'dehû Ahikerye'den Batnozbaba¹¹¹ nâm cezîre otuz mildir gûntoğısından kerte keşîşleme cânibine teveccüh ideler ba'dehû Batnozbaba'dan¹¹² İliryoğ nâm cezîre yığirmi mildir gûntoğısının kerte keşîşlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû İliryoğ'dan Kelemez nâm cezîre sekiz mildir ba'dehû İstanköy on mildir ba'dehû İstanköy'den Harke nâm cezîre yetmiş mildir ba'dehû Harke'den İlleki nâm cezîre yığirmi mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû İlleki'den İncirli nâm cezîre otuz mildir batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû İncirli'den İstanbulya nâm mevzi' elli mildir [5a] lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû İstanbulya'dan Anafiye nâm cezîre yığirmi mildir batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû Anafiye'den cezîre-i Girit'de vâki' olan Kantı Kal'ası altmış mildir lodos ile kıblenin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû cezîre-i Girit'den Çoban Cezîresi kırk mildir poryazın kerte gûntoğı[sı]ndan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çoban nâm cezîreden Kerpe nâm cezîre on iki mildir poryaz ile gûntoğısının mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Kerpe'den cezîre-i Rodos kırk mildir gûntoğısının kerte keşîşlemeden cânibe teveccüh ideler¹¹³ ba'dehû Rodos nâm cezîreden Meyis nâm cezîre yüz mildir gûntoğısının kerte keşîşlemeden cânibe [5b] teveccüh ideler¹¹⁴ ba'dehû Meyis'den Kıbruz¹¹⁵ nâm cezîre iki yüz mildir gûntoğısının kerte keşîşlemeden cânibe teveccüh ba'dehû tekrâr Girit nâm cezîreden İskenderiyye nâm kal'a [vü] mevzi' dört yüz mildir keşîşleme üzerine teveccüh ideler¹¹⁶ ba'dehû İskenderiyye'den Kıbruz¹¹⁷ nâm cezîre ve mevzi' dört yüz mildir¹¹⁸ yıldızın kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler¹¹⁹ ba'dehû Kıbruz'dan¹²⁰ Şâm Trablusı nâm mevzi' [vü] kal'a yüz yığirmi mildir keşîşlemenin kerte gûntoğısından cânibe teveccüh ideler ba'dehû Şâm

¹¹¹ Batnozbaba Y; Batnozpapa E.

¹¹² Batnozbaba'dan Y; Batnozpapa'dan E.

¹¹³ gûntoğısının kerte keşîşlemeden mâbeyne gideler E; - Y ve O.

¹¹⁴ gûntoğısının kerte keşîşlemeden cânibe teveccüh ideler Y; - E.

¹¹⁵ Kıbruz Y; Kıbrız E; Kıbrıs O.

¹¹⁶ keşîşleme üzerine teveccüh ideler Y ve O: yıldızın kerte poryazdan cânibe teveccüh edeler E.

¹¹⁷ Kıbruz Y; Kıbrıs O.

¹¹⁸ ba'dehû İskenderiyye'den Kıbruz nâm cezîre ve mevzi' dört yüz mildir Y; - E.

¹¹⁹ yıldızın kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler Y; - O ve E.

¹²⁰ Kıbruz'dan Y ve E; Kıbrıs'dan O.

Trâblusı'ndan Re's-i Hınzır nâm burun yüz mildir yıldız üzerine teveccüh iderler ba'dehû Re's-i Hınzır'dan Cîn Körfezi'nin nihâyeti seksen mildir poryazın kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler¹²¹ ba'dehû Cîn [6a] Körfezi'nden Kıbruz¹²² Cezîresi yüz kırk¹²³ mildir batının kerte lodosundan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kıbrız'un Baf Burnu'ndan¹²⁴ Meyis nâm cezîre iki yüz mildir karayelle kerte batıdan cânibe¹²⁵ teveccüh ideler ba'dehû Meyis'den nâm cezîreden Rodos nâm cezîre yüz mildir batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû Rodos'dan İstanköy nâm cezîre yüz mildir rast batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû İstanköy'den Susam nâm cezîre yetmiş mildir karayelle kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Susam nâm cezîreden Sakız nâm cezîre ve kal'a yetmiş¹²⁶ mildir yıldız ile poryazın mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Sakız nâm cezîreden Midilli nâm cezîre elli mildir Sığrı [6b] Limanı'na yıldız üzerine¹²⁷ teveccüh ideler ba'dehû Sığrı Limanı'ndan Kızılhisâr nâm mevzi' yüz elli mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû tekrâr Kızılhisâr'dan Bibercik nâm cezîre kırk mildir kible ile lodosun mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Bibercik'den Çamlıca nâm mevzi' elli mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû tekrâr Hisâr'dan¹²⁸ İlimli Cezîresi nâm mevzi' yüz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû İlimli nâm cezîreden Keçi nâm cezîre¹²⁹ seksen mildir batıyla lodosun mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Keçi nâm cezîr[e]den Çamlıca nâm cezîre on sekiz¹³⁰ mildir lodosun kerte batıdan [7a] cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çamlıcalar'dan İskebolos nâm cezîre on mildir ba'dehû İskebolos'dan İskedos nâm cezîre on mildir ba'dehû İskedos'dan kal'a-i Selanik nâm mevzi' yüz yetmiş mildir karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler

¹²¹ poryazın kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler E; - Y ve O.

¹²² Kıbruz Y ve E; Kıbrıs'dan O.

¹²³ yüz kırk Y; yüz otuz E ve O.

¹²⁴ Kıbrız'un Baf Burnu'ndan Y; Kıbrız'da Baf Burnu'ndan E; Kıbrıs'dan O.

¹²⁵ karayelle kerte batıdan cânibe Y; karayelin kerte batıdan cânibe E; batının üzerine O.

¹²⁶ yetmiş Y, E; altmış O.

¹²⁷ yıldız üzerine Y; yıldız ile poryazın mâbeynine E ve O.

¹²⁸ Hisâr'dan Y; Boğaz Hisâr'dan E; Boğaz Hisârı'ndan O.

¹²⁹ Keçi nâm cezîre Y; Keçi Atası E.

¹³⁰ on sekiz Y ve E; on O.

ba'dehû tekrâr İskedos'dan cezîre-i Eğriboz'da¹³¹ vâki' olan Kal'a-i Oyros nâm mevzi' otuz mildir lodos ile kıblenin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Oyros'dan İzdin Körfezi nâm mevzi' elli mildir ba'dehû İzdin'den İstife nâm mevzi' elli mildir ba'dehû İstife'den¹³² Ağriponto¹³³ nâm mevzi' kırk mildir ba'dehû Ağriponton'dan¹³⁴ Kara Ad[a]lar nâm mevzi'¹³⁵ seksen mildir ba'dehû Kara¹³⁶ Adalar'dan cezîre-i Bibercik nâm mevzi' kırk mildir [lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler¹³⁷] ba'dehû **[7b]** Bibercik'den Ati[n]a nâm limân ve mevzi' altmış mildir karayelün ve batının mâbeynine teveccüh ideler¹³⁸ ba'dehû Çamlıcalar'dan Atina yetmiş mildir¹³⁹ lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çamlıca'dan Mora Anabolısı¹⁴⁰ nâm mevzi' ve kal'a seksen mildir batı üzerine teveccüh ideler¹⁴¹ ba'dehû Anabolı'dan Menevesye nâm kal'a yani Menekşe Kal'ası yetmiş mildir¹⁴² kible ile keşşlemenin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Menekşe Hisârı'ndan Menekşe Burnı nâm mevzi' yigirmi beş mildir keşşlemenin kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler¹⁴³ ba'dehû Menekşe Burnı'ndan Çuka Cezîresi nâm mevzi'¹⁴⁴ yigirmi mildir kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çuka Cezîresi'nden Manya Burnı yetmiş¹⁴⁵ mildir batı üzerine **[8a]** teveccüh ideler ba'dehû Manya

¹³¹ cezîre-i Eğriboz'da Y ve O; cezîre-i Ağriponto'da E.

¹³² İstife'den E ve O; - Y.

¹³³ Ağriponto Y ve E; Eğriboz O.

¹³⁴ Ağriponton'dan Y; Ağriponto'dan E; Eğriboz'dan O.

¹³⁵ mevzi' Y; mevzi'ler O.

¹³⁶ Kara Y; Karaca E ve O.

¹³⁷ lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler O ve E; - Y.

¹³⁸ karayelün ve batının mâbeynine teveccüh ideler O ve E; - Y.

¹³⁹ Çamlıcalardan Atina yetmiş mildir Y; Atina nâm mevzi'den Çamlıca nâm cezîre altmış mildir E; Atina'dan Çamlıca nâm cezîre yetmiş mildir O.

¹⁴⁰ Mora Anabolısı Y; Anabolı E ve O.

¹⁴¹ batı üzerine teveccüh ideler Y; batı üzerine ve batının kerte karayelden cânibine teveccüh ideler E; batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler O.

¹⁴² Menevesye nâm kal'a yani Menekşe Kal'ası yetmiş mildir Y; Menevsye Burnı nâm mevzi' yetmiş mildir O; Menevsye ya'ni Menekşe Kal'ası nâm mevzi' yetmiş mildir doksan mildir E.

¹⁴³ ba'dehû Menekşe hisârından Menekşe Burnı nâm mevzi' yigirmibeş mildir keşşlemenün kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler Y ve E; - O.

¹⁴⁴ Çuka Cezîresi nâm mevzi' Y; Çuka Atası E; Çuka Cezîresi O.

¹⁴⁵ yetmiş Y; altmış O ve E.

Burnu'ndan Horos Burnı nâm mevzi' yetmiş mildir batıyla karayelin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Horos Burnı'ndan Kal'a-i Moton nâm mevzi' on sekiz mildir batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kal'a-i Moton'dan Anavarin nâm limân on iki mildir yıldız ile karayelin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Anavarin¹⁴⁶ nâm limândan Barak Ceziresi nâm mevzi' yigirmi¹⁴⁷ mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Barak nâm cezîreden İzaklisa nâm cezîre ve kal'a yetmiş mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Cezîre-i İzaklisa'dan Hulmuc Burnı nâm mevzi' yigirmi mildir poryaz üzerine müteveccih olalar ba'dehû Hulmuc'dan **[8b]** Balıbadra nâm kal'a elli mildir poryazın kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Balıbadra'dan kal'a-i İnebahtı nâm mevzi' on iki mildir yıldızın kerte karayelden cânibe teveccüh ideler¹⁴⁸ ba'dehû tekrâr İzaklisa'dan Kefalonya nâm cezîre yigirmi mildir karayelün kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler¹⁴⁹ ba'dehû Kefalonya'dan İncir Limanı nâm mevzi' on beş mildir heman mukâbelesidür¹⁵⁰ ba'dehû İncir Limanı'ndan Preveze nâm liman [ü] mevzi' kırk mildir on mil mikdârı kible üzerine gidüp ândan sâniyen karayel üzerine teveccüh ideler¹⁵¹ ba'dehû Preveze'den Bağşılar¹⁵² nâm cezîre elli mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Bağşılar'dan¹⁵³ Korfuz nâm kal'a kırk beş mildir karayel üzerine teveccüh ideler ba'dehû Korfuz Ceziresi'nden Sazana nâm cezîre yetmiş¹⁵⁴ mildir **[9a]** yıldız ile karayelin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû *Sazana'den Avlonya nâm kal'a ve mevzi' yigirmi mildir poryazın*

¹⁴⁶ Anavarin Y ve O; Navarin E.

¹⁴⁷ yigirmi O ve Y; on sekiz ve yigirmi E.

¹⁴⁸ yıldızın kerte karayelden cânibe teveccüh ideler Y ve E; yıldızın kerte karayelden yana gideler M; - O.

¹⁴⁹ karayelün kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler E ve O; - Y.

¹⁵⁰ heman mukâbelesidür Y; poryazın kerte gûntoğısından cânibine teveccüh ideler O; ve mukâbelesindedir poryazın kerte gûntoğısından cânibine teveccüh ideler E.

¹⁵¹ on mil mikdârı kible üzerine gidüp ândan sâniyen karayel üzerine teveccüh ideler Y; batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler O; batının kerte karayelden cânibine teveccüh ideler ba'dehû on mil çıkarken kible üzere teveccüh ideler andan sonra karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler E.

¹⁵² Bağşılar Y; Bahşılar, O; Bağşılâd E.

¹⁵³ Bağşılar'dan Y; Bahşılar'dan O; Bağşıla'dan E.

¹⁵⁴ yetmiş O ve Y; altmış E.

*kerte gûntoğusundan cânibine teveccüh ideler*¹⁵⁵ *ba'dehû tekrâr Sazana'dan Draç Kal'ası nâm mevzi' yüz mildir rast yıldız üzerine teveccüh ideler* *ba'dehû Draç nâm mevzi'den Nova nâm kal'a yüz mildir karayel üzerine teveccüh ideler* *ba'dehû Nova'dan Tobravenik*¹⁵⁶ ¹⁵⁷ *nâm kal'a ve mevzi' yigirmi beş mildir karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler* *ba'dehû Tobravenik'den Şebnike nâm kal'a [vü] mevzi' iki yüz mildir yüz mil mikdârı batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler* *altmış mil mikdârı karayel ile batının mâbeyne teveccüh ideler kırk mil yıldızun kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler* *ba'dehû Şebnike'den Zadre [9b] Kal'ası yüz elli mildir rast karayel üzerine teveccüh ideler* *ba'dehû Zadre'den Nefs-i Venedik yüz elli mildir batı ile karayelin mâbeynine teveccüh ideler* *ba'dehû Nefs-i Venedik'den Ankona nâm kal'a iki yüz mildir keşşlemenin kerte kıbleden cânibe*¹⁵⁸ *teveccüh iderler* *ba'dehû Ankona'dan Kal'a-i Bastiye nâm mevzi' iki yüz elli mildir*¹⁵⁹ *keşşlemenin kerte gûntoğısından cânibe teveccüh ideler* *ba'dehû Baskıye'den*¹⁶⁰ *kal'a-i Perendiz*¹⁶¹ *nâm mevzi' yüz kırk mildir keşşleme ile gûntoğısından cânibe*¹⁶² *teveccüh ideler* *ba'dehû Perendiz'den*¹⁶³ *Kal'a-i Otranto nâm mevzi' kırk mildir kible üzerine teveccüh ideler*¹⁶⁴ *ba'dehû Otranto'dan Santamariye Burnı nâm mevzi' kırk mildir kible üzerine teveccüh ideler*¹⁶⁵ *ba'dehû Santamariye'den Korfuz nâm cezîresi ve mevzi' yüz*¹⁶⁶ *mildir [10a] gûntoğısının kerte poryazdan cânibe*

¹⁵⁵ *ba'dehû Sazene'den Avlonya nâm kal'a ve mevzi' yigirmi mildir poryazın kerte gûntoğusundan cânibine teveccüh ideler* E; - O.

¹⁵⁶ Tobravenik Y ve E; Dobravenedik O.

¹⁵⁷ İtalik olarak dizilmiş olan kısım Y. nüshasında yırtılmış ve kopuk olup, E. nüshası vr. 95a ve O. nüshası vr. 13b esas alınarak tamamlanmıştır.

¹⁵⁸ keşşlemenün kerte kıbleden cânibe E; keşşleme üzerine O.

¹⁵⁹ İtalik olarak dizilmiş olan kısım Y. nüshasında kopmuş olup, E. nüshası vr. 95a-95b esas alınarak tamamlanmıştır.

¹⁶⁰ Baskıye'den Y; Bastiye'den E ve O,

¹⁶¹ Perendiz Y ve E; Berendiz O. Günümüzde Brindisi.

¹⁶² gûntoğısından cânibe Y; gûntoğusunun mâbeynine E; gûntoğusunun kertesine O.

¹⁶³ Perendiz'den Y ve E; Berendiz'den O.

¹⁶⁴ Kible üzerine teveccüh ideler Y; keşşleme üzerine teveccüh ideler E; - O.

¹⁶⁵ - Y; kible üzerine müteveccih olalar E; kible üzerine teveccüh ideler O.

¹⁶⁶ yüz E ve O; Y nüshasında bu kelime mürekkep lekesi sebebiyle okunamıyor.

teveccüh ideler ba'dehû tekrâr Santamariye'den Tarante Körfezi¹⁶⁷ otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Doşne'den¹⁶⁸ Kotoron Burnı nâm mevzi' seksen mildir kıblenin kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kotoron Burnı'ndan İspertevento¹⁶⁹ nâm burun yüz mildir rast lodos üzerine teveccüh ideler ba'dehû İspertevento'dan¹⁷⁰ kal'a-i Rice yetmiş¹⁷¹ mildir yiğirmi mil batı ile karayel mâbeynine yürümek gerekdür ve on mil karayelün kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler¹⁷² ba'dehû¹⁷³ Rice'den Mesine Boğazı'ndağı Fenerlik¹⁷⁴ on iki mildir batıyla karayelün mâbeyne teveccüh ideler¹⁷⁵ ba'dehû Mesine Cezîresi'nden Yanar nâm cezîre kırk mildir¹⁷⁶ ba'dehû Yanar nâm cezîreden¹⁷⁷ İspanya Anabolusı nâm kal'a ve mevzi' iki yüz¹⁷⁸ mildir yıldız ile [10b] karayelin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Anabolu'dan Işka nâm cezîre [vü] mevzi' otuz mildir ba'dehû Işka nâm cezîreden tekrar Mesine Boğazı nâm mevzi' ve Fenerlik Burnı¹⁷⁹ iki yüz kırk mildir kıblenin kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Mesine'de Fenerlik Burnu'ndan Kepez Burnı¹⁸⁰ nâm mevzi' yüz elli mildir kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler

¹⁶⁷ Tarante körfezi Y; Tarante burnı O; Tarante'den Roşne Körfezi E.

¹⁶⁸ Duşne'den Y; Roşne'den E ve O. İtalya'nın Kalabria bölgesinde Taranto körfezinin batısındaki Rossano şehri.

¹⁶⁹ İspertevento Y ve O; İspertevento E.

¹⁷⁰ İspertevento'dan Y ve O; İspertevento'dan E.

¹⁷¹ yetmiş Y; otuz O ve E.

¹⁷² yiğirmi mil batı ile karayel mâbeynine yürümek gerekdür ve on mil karayelün kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler E; - Y ve O.

¹⁷³ ba'dehû O; - Y.

¹⁷⁴ Mesine Boğazı'ndağı Fenerlik Y, Mesine Boğazı nâm mevzi' E; Misine Boğazı nâm mevzi' O.

¹⁷⁵ batıyla karayelin mâbeyne teveccüh ideler O ve E; - Y.

¹⁷⁶ ba'dehû Mesine Cezîresi'nden Yanar nâm cezîre kırk mildir Y; Mesine Cezîresi'nden Yanar Adalar kırk mildir E; - O.

¹⁷⁷ Yanar nâm cezîreden Y; Ciciye cezîresinden O; Yanar Adalar'dan E.

¹⁷⁸ İki yüz kelimesi Y. Nüshasında karalanmış net okunmuyor, iki yüz E ve O.

¹⁷⁹ Mesine Boğazı nâm mevzi' Y; Mesine Cezîresi Fenerlik E; Misyene nâm mevzi' ve Fenerlik Burnı O.

¹⁸⁰ Mesine'de Fenerlik Burnu'ndan Kepez Burnı Y; Fenerlik'ten Misyene'de vâki' olan Kepez Burnı O.

ba'dehû Ciçilye cezîresinden Kepez Burnı'ndan Malta nâm cezîre yetmiş¹⁸¹ mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Malta'dan Bodoşlar¹⁸² nâm cezîre yüz mildir batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Bodoşa'dan¹⁸³ Farkına¹⁸⁴ [Karkına¹⁸⁵] altmış mildir ba'dehû Ferkına'dan [Karkına'dan]¹⁸⁶ tekrâr Tırabana¹⁸⁷ [11a] nâm burun iki yüz mildir yıldızın kerte karayelden cânibe teveccüh ideler¹⁸⁸ ba'dehû Tırabana Burnı'ndan Sardine nâm cezîre vü mevzi' üç yüz mildir¹⁸⁹ ba'dehû tekrâr Tırabana¹⁹⁰ Burnı'nından karîb¹⁹¹ şehîdlerden [şehirlere] İspanya Anabolısı nâm kal'a üç yüz mildir yıldız üzerine¹⁹² teveccüh ideler ba'dehû Anabolı'dan Gâzî Burnı¹⁹³ nâm mevzi' yüz mildir ba'dehû Gâzî Burnu'ndan Işka nâm cezîre yetmiş mildir¹⁹⁴ ba'dehû Işka'dan Gâzî Burnu nâm mevzi' yetmiş mildir batı ile karayelin mâbeyne teveccüh ideler¹⁹⁵ ba'dehû Gâzî Burun'dan Roma Suyı nâm mevzi' ve Rim Papa altmış mildir karayelin

¹⁸¹ yetmiş Y; altmış E ve O.

¹⁸² Bodoşlar Y ve E; Bodovcalar O. Bodoşlar yön tarifine nazaran, Malta ile Tunus arasındaki Linosa ve Lampedusa adalarından oluşan, Pelagie takım adaları olmalıdır.

¹⁸³ Bodoşa'dan Y; Bodovcalar'dan O; Bodoşlar'dan E.

¹⁸⁴ Farkına Y; Karkına E ve O.

¹⁸⁵ Günümüzde Tunus'ta Safakes şehrinin doğusunda ve Cerbe Adası'nın kuzeyindeki Kerkennah takım adaları.

¹⁸⁶ Ferkına'dan Y; Karkına'dan E ve O.

¹⁸⁷ Tırabana Y; Tırabana E ve O.

¹⁸⁸ yıldızın kerte karayelden cânibine teveccüh ideler E ve O; - Y.

¹⁸⁹ ba'dehû Tırabana Burnı'ndan Sardine nâm cezîre vü mevzi' üç yüz mildir Y; ba'dehû Tırabana Burnı'ndan Sardine Cezîresi ile Korsika Cezîresi'nin mâbeyninde Geyikli Cezîresi nâm mevzi' üç yüz elli mildir karayelün kerte batıdan cânibe teveccüh ideler E; ba'dehû Tırabana Burnı'ndan Sardine Cezîresi'nin mâbeyninde Geyikli Cezîre nâm mevzi' üç yüz mildir karayelün kerte batıdan cânibe teveccüh ideler O.

¹⁹⁰ Tırabana Y; Tırabana O.

¹⁹¹ Burnı'nda vâki' olan O; Burnı'ndan [Burnı'na] karîb Y ve E.

¹⁹² yıldızın kerte poyrazdan cânibine E ve O; yıldız üzerine Y.

¹⁹³ Muhtemelen günümüzdeki Gaeta Şehri'nin de bulunduğu burnudur. Ancak bazı Kitâb-ı Bahriye nüshalarındaki haritalarda Gazi Burnu olarak Gaeta şehrinin daha kuzeyindeki bir başka burun gösterilmiştir. Pîrî Reis, Kitâb-ı Bahriye, Hüsrev Paşa 272, vr. 80b.

¹⁹⁴ ba'dehû Gâzî Burnu'ndan Işka nâm cezîre yetmiş mildir Y; - O ve E.

¹⁹⁵ ba'dehû Işka'dan Gâzî Burnu nâm mevzi' yetmiş mildir batı ile karayelin mâbeyne teveccüh ideler Y; Işkâ boğazından rast Gâzî Burnu karayel ile batının mâbeynine teveccüh ideler E; - O.

kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler¹⁹⁶ ba'dehû Roma Suyı'ndan Tarafit Burnı nâm [11b] mevzi' yüz mildir otuz mil mikdârı batının kerte lodosdan cânibe¹⁹⁷ teveccüh ideler yetmiş mil mikdârı batı üzerine yürüyeler¹⁹⁸ ba'dehû Tarafit Burnı'ndan Penbin kal'ası yetmiş mildir rast karayel üzerine teveccüh ideler¹⁹⁹ ba'dehû Elbe'den Ceneviz nâm kal'a yüz seksen mildir karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Ceneviz'den Sağuna nâm liman kal'a otuz mildir batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Sağuna'dan Arayış²⁰⁰ nâm mevzi' ü burun elli mildir lodos üzerine teveccüh ideler ba'dehû Arayış'den²⁰¹ Monika²⁰² ve Nisse²⁰³ Kal'ası nâm mevzi' yüz on²⁰⁴ mildir batının kerte lodosdan [12a] cânibe teveccüh ideler ba'dehû Nisse'den Üç Ad[a]lar nâm mevzi' yetmiş mildir lodosun kerte batıdan²⁰⁵ cânibine teveccüh ideler ba'dehû Üç Ad[a]lar'dan Haçlı Burun nâm mevzi' altmış mildir batıyla karayelin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Haçlı Burun'dan nefsi-i Marşilye Kal'a[sı] ve limân-ı Fransa²⁰⁶ otuz mildir rast yıldız üzere teveccüh ideler²⁰⁷ ba'dehû Marşilye'den Akva Morto²⁰⁸ suyu nâm mevzi' seksen mildir elli mil mikdârı batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler [ve] karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Akva Morto'dan²⁰⁹ Perpiyan nâm mevzi' ve kal'a yüz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler

¹⁹⁶ - O; karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler Y ve E.

¹⁹⁷ batının kerte lodosdan cânibe Y ve E; batının üzerine O.

¹⁹⁸ yetmiş mil mikdârı batı üzerine yürüyeler Y; ve yetmiş mil batı üzere teveccüh ideler E; yetmiş mil mikdârı lodosun kerte batıdan yana yürüyeler O.

¹⁹⁹ rast karayel üzerine teveccüh ideler Y; rast karayel üzerine teveccüh ideler mukâbelesinde Elbe cezîresidir O; ve mukâbelesinde Elbe cezîresidir Penbin'e rast karayel üzere yürümek gerekdir E.

²⁰⁰ Arayış Y; Araş E.

²⁰¹ Arayış'den Y; Araş'dan E.

²⁰² Monaka E; Monika O; - Y.

²⁰³ Nisse Y; Nitse E.

²⁰⁴ yüz on Y, E; yüz O.

²⁰⁵ batıdan Y; kible O; kiblede E.

²⁰⁶ Marşilye Kal'ası ve limân-ı Françe O; nefsi-i Marşilye kal'a ve Fransa Y; Nefs-i Marşilye nâm liman ve kal'a ve mevzi' ve vilâyet-i Françe E.

²⁰⁷ Rast yıldız üzere teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁰⁸ Akva Morto Y; Akva Mort E.

²⁰⁹ Akva Morto'dan Y; Akva Mort'dan E.

ba'dehû Perpiyan'dan **[12b]** Danye Burnı yüz mildir kıblenin kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Danye'den Barsalonya²¹⁰ nâm burun ve mevzi' yüz elli mildir elli mil güntoğısıyla keşışlemenin mâbeyne teveccüh ideler ve altmış mil lodos ile kıblenin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû kırk mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler²¹¹ ba'dehû Barsalon'dan²¹² Tortoza nâm kal'a yüz mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Tortoza'dan Kartarcine Burnı nâm mevzi' üç yüz mildir elli²¹³ mil kible ile lodosun mâbeynine teveccüh ideler yüz mil lodos cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kartarcine'den Tağite Burnı nâm mevzi' iki yüz elli²¹⁴ mildir lodos üzerine teveccüh ideler Tâğite Burnı'ndan **[13a]** Malaka iki yüz mildir yüz mil batı üzerine teveccüh ideler ve yüz mil batının kerte karayelden cânibine teveccüh ideler ki rast Malaka'ya vâsıl olalar²¹⁵ ba'dehû Malaka'dan Cebel-i Feth nâm mevzi' yüz yigirmi mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Cebel-i Feth'den mukâbele-i Septe Boğazı'nda kal'a bu mâbeyn²¹⁶ on sekiz²¹⁷ mildir vesselâm.

[İkinci Fasıl: Akdeniz]

Bu fasl tekrâr Boğaz Hisâr'dan ta varup Septe Boğazı'na varınca vaki' olan mevzi'lerin ve vilâyetlerin ahvâllerini ve tarîklerini beyân ider²¹⁸

Evvelâ tekrâr Boğaz Hisârlar'dan²¹⁹ Bozça Cezîre mevzi' otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Bozça Cezîr'den Baba

²¹⁰ Barsalonya Y ve O; Parsalonya E.

²¹¹ ba'dehû kırk mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler O ve E; - Y.

²¹² Barsalon'dan Y; Barsalonya'dan E.

²¹³ Elli Y; yüz elli E ve O.

²¹⁴ iki yüz elli Y ve O; iki yüz E.

²¹⁵ ki rast Malaka'ya vâsıl olalar E; - Y ve O.

²¹⁶ mukâbele-i Septe Boğazı'nda kal'a bu mâbeyn Y; mukâbele-i Septe Boğazı bu mâbeyn O; mukâbele-i Saka Benefse bu mâbeyn E.

²¹⁷ on sekiz Y; yigirmi O.

²¹⁸ Bu fasl tekrâr Boğaz Hisâr'dan tâ varup Septe Boğazı'na varınca vaki' olan mevzi'lerin ve vilâyetlerin ahvâllerini ve tarîklerini beyân ider Y; Fasl girü tekrâr Boğaz Hisâr'dan tâ Septe Boğazı'na varınca vaki' olan mevzi'ler ve vilâyetler ahvâlin beyân ider E; Bu fasl girü Boğaz Hisârı'ndan ve Kilidbahr'den Septe'ye varınca Anadolu kenârların seyredüp ol mevzi'lerin ahvâllerin beyân ider O.

²¹⁹ Boğaz Hisârlar'dan Y ve O; Boğaz Hisâr'dan ve Kilidü'l-bahr'den E.

Burnı nâm mevzi' kırk mildir otuz mil kıble ile lodosun [13b] mâbeynine teveccüh ideler on mil kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²²⁰ ba'dehû Baba Burnı'nından Edremid²²¹ nâm mevzi' elli mildir gûntoğısıyla poryazın mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Edremit'den Midillü nâm kal'a ve cezîre elli mildir körfüz nihâyetinde batının kerte karayelden cânibine teveccüh ideler ba'dehû yığirmi mil mikdârı yürüyüp ondan sonra Midilli Cezîresi'ne kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²²² ba'dehû Midillü nâm cezîrden Çandarlu²²³ nâm mevzi' ve kal'a elli mildir keşışlemenin kerte gûntoğısından cânibe teveccüh ideler ba'dehû Çandarlu'dan²²⁴ Karaca Koça²²⁵ nâm mevzi' elli mildir batıyla lodosun mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Koca²²⁶ nâm mevzi'den Karaburun nâm mevzi' kırk mildir girü lodosun üzerine teveccüh ideler ba'dehû Karaburun'dan Sakız nâm cezîre [14a] [vü] mevzi' yığirmi mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Sakız nâm cezîrden Sarıyar Burnı nâm mevzi' on iki mildir ba'dehû Sarıyar Burnı'ndan Ayasılık Körfezi nâm mevzi' seksen mildir gûntoğısı üzerine teveccüh ideler ba'dehû Ayasuluk'dan Susam otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh oluna ba'dehû²²⁷ tekrâr Sarıyar Burnı'ndan Susam nâm cezîre [vü] mevzi' yetmiş²²⁸ mildir gûntoğısının kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Susam nâm boğazda vâki' olan²²⁹ Çekre on iki mildir ba'dehû²³⁰ Çekre Burnı'ndan Anadolu yakasından Karabâğ nâm mevzi' yetmiş mildir

²²⁰ on mil kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler Y; on mil kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ki rast Bababurnu'na dâhil olalar E; - O.

²²¹ Edremid Y; Edremid Körfezi O ve E.

²²² ba'dehû yığirmi mil mikdârı yürüyüp ondan sonra Midilli Cezîresi'ne kıblenün kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²²³ Çandarlu Y; Candarlu E.

²²⁴ Çandarlu'dan Y; Candarlu'dan E.

²²⁵ Koça Y ve E; Foca O.

²²⁶ Koca Y; Koca Liman'dan E; Foca O.

²²⁷ Aysasuluk'dan Susam otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh oluna ba'dehû E; - O ve Y.

²²⁸ yetmiş Y ve M ve E; seksen O.

²²⁹ boğazda vâki' olan Y; cezîreden O; - E.

²³⁰ Çekre on iki mildir ba'dehû O; - Y ve E.

kible üzerine teveccüh ideler ba'dehû Karabâğ'dan Tekir²³¹ Burnı nâm liman mevzi' elli mildir kıblenin kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler **[14b]** ba'dehû Tekir²³² Burnı'ndan Muğla Burnı nâm mevzi' Marma[r]is'e²³³ karîb olan yüz mildir gûntoğuyula poryazın mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Muğla Burnı'ndan Mekri Burnı nâm mevzi' altmış mildir gûntoğuyula poryazın mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Mekri Burnı'ndan İnlikara nâm mevzi' kırk mildir gûntoğuyula kerte²³⁴ keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû İnlikara'dan Kekova²³⁵ nâm limân [ü] mevzi' kırk mildir gûntoğısının kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kekova'dan²³⁶ Şıldân Burnı nâm mevzi' altmış mildir gûntoğuyula poryazın mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Şıldân Burnı'ndan kal'a-i Atalya **[15a]** nâm mevzi' yetmiş mildir yıldızın kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kal'a-i Atalya'de Kal'a-i Alâiyye nâm mevzi' seksen mildir gûntoğısının kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler²³⁷ ba'dehû Kal'a-i Alâiyye'den Eski Anamura nâm mevzi' altmış mildir keşışleme ile gûntoğısının mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Eski Anamura'dan Silifke nâm mevzi' elli mildir poryazın kerte²³⁸ gûntoğısının mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Silifke'den İskenderun nâm mevzi' seksen mildir gûntoğısı üzerine teveccüh ideler ba'dehû İskenderun'dan Kal'a-i Ayas nâm mevzi' elli mildir ba'dehû Ayas'dan Cin Körfezi nâm mevzi' otuz mildir rast gûntoğısı üzere teveccüh ideler²³⁹ Cin Körfezi'nden Re's-i Hınzır'a nâm **[15b]** burun altmış mildir batıyla lodosun mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Re's-i Hınzır'dan Şâm Trablusı nâm mevzi' yüz mildir kible üzerine teveccüh ideler ba'dehû Şâm Trablusı'ndan²⁴⁰ Beyruta nâm kal'a yetmiş

²³¹ Tekir Y ve E; Tekvur O.

²³² Tekir Y ve E; Tekvur O.

²³³ Marma[r]is'e Y; Marmara'ya E; Marmaris'e O.

²³⁴ gûntoğuyula Y; gûntoğısının kerte E ve O.

²³⁵ Kekova Y; Kekoda E.

²³⁶ Kekova'dan Y; Kekoda'dan E.

²³⁷ gûntoğısının kerte keşışlemeden cânibe teveccüh ideler Y; - O.

²³⁸ poryazın kerte Y; poryazla E; poryaz ile O.

²³⁹ Ayas'dan Cin Körfezi nâm mevzi' otuz mildir rast gûntoğısı üzere teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁴⁰ Şâm Trablusı'ndan Y; Trablus'dan E.

mildir otuz mil kible²⁴¹ üzerine teveccüh ideler otuz mil keşişleme üzerine teveccüh ideler on mil girü²⁴² gûntoğısının kerte keşişleme cânibe teveccüh ideler ba'dehû Beyrut nâm mevzi'den Akka yüz yigirmi mildir doksan mil kiblenin kerte lodosdan cânibe [teveccüh] ideler otuz mil gûntoğısının kerte keşişlemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Akka'dan Gazze nâm mevzi' yüz seksen mildir kırk mil batı üzerine kırk mil **[16a]** kiblenin kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Gazze'den Araiş seksen mildir kible ile lodosun mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû Araiş nâm mevzi'den²⁴³ Timyât nâm boğaz yüz otuz mildir karayelin kerte yıldızdan²⁴⁴ cânibe teveccüh ideler biraz mikdâr batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²⁴⁵ ba'dehû Timyat'dan Reşîd nâm mevzi' yetmiş mildir batıyla karayelin mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Reşîd'den İskenderiyye yetmiş mildir batıyla karayelin mâbeyne teveccüh ideler ba'dehû İskenderiyye'den Eski İskenderiyye nâm mevzi' otuz mildir ba'dehû eski İskenderiyye'den Matruc²⁴⁶ nâm mevzi' yüz yetmiş²⁴⁷ mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler **[16b]** ba'dehû Matruç'dan Tomruk²⁴⁸ nâm limân [ü] mevzi' iki yüz mildir²⁴⁹ yüz elli mil batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler elli mil batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler²⁵⁰ ba'dehû Tomruk'dan²⁵¹ nâm mevzi'den Hilâl nâm mevzi' iki yüz mildir yüz elli mil batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler elli mil batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²⁵² ba'dehû Hilâl'den Re's-i Utan Burnı nâm mevzi' seksen

²⁴¹ kible Y; mikdârı E.

²⁴² on mil girü Y; ve gerü kerte E.

²⁴³ Arayış'den O; Arayış nâm mevzi'den Y.

²⁴⁴ yıldızdan E; lodosdan O; - Y.

²⁴⁵ biraz mikdâr batının batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler Y; ba'dehû seksen mil batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler O; ba'dehû seksen mil batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler ki rast Dimyat Boğazı'na varalar E.

²⁴⁶ Matruc Y; Matruh O.

²⁴⁷ yüz yetmiş Y ve E; yetmiş O.

²⁴⁸ Tomruk Y ve O; Gark E.

²⁴⁹ iki yüz mildir Y ve E; yüz seksen mildir O.

²⁵⁰ yüz elli mil batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler elli mil batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler Y; elli mil batının kerte karayelden yana teveccüh ideler ve elli mil batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler E; - O.

²⁵¹ Tomruk'dan Y ve O; Gark'dan E.

²⁵² elli mil batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler Y ve E; - O.

mildir batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Re's-i Utan'dan Adûn²⁵³ nâm mevzi' yetmiş mildir lodos üzerine teveccüh ideler ba'dehû Adûn²⁵⁴ nâm mevzi'den Bin Kâdı nâm mevzi'²⁵⁵ yüz mildir lodos üzerine teveccüh ideler ba'dehû Bin Kâdı'dan²⁵⁶ Ayn-i Kibrît nâm liman [17a] [u] mevzi' yüz kırk mildir kıblenin kerte keşilemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Ayn-i Kibrît'den Naîm²⁵⁷ nâm liman ve mevzi' seksen mildir otuz mil batı üzerine teveccüh ideler kırk mil batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²⁵⁸ ba'dehû Naîm'den²⁵⁹ Şebke nâm limân ve mevzi' elli mildir batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû Sebki'den²⁶⁰ Hassân nâm limân ü mevzi' yüz mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Hassân'dan Katr-ı Ahmed²⁶¹ nâm mevzi' yüz mildir karayel üzerine teveccüh ideler ba'dehû Katr-ı Ahmed'den²⁶² Misrâta nâm mevzi' otuz mildir batı üzerine teveccüh ideler²⁶³ ba'dehû Misrâta'dan Zelleteyn nâm mevzi' elli mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²⁶⁴ ba'dehû Zelleteyn'den Mağrib Trablusı [17b] nâm kal'a yüz otuz mildir batının kerte kıbleden²⁶⁵ cânibe teveccüh ideler ba'dehû Mağrib Trablusı'ndan Cerbe nâm cezîre iki yüz mildir ba'dehû Cerbe'den Kâyıs Suyı²⁶⁶ altmış mildir lodos üzere teveccüh ideler²⁶⁷ ba'dehû Kâyıs'dan²⁶⁸

²⁵³ 'Adûn Y; 'Abdûn E ve O.

²⁵⁴ 'Adûn Y; 'Abdûn'dan E ve O.

²⁵⁵ Bin Kâdı nâm mevzi' Y ve E; 'Ayn-i Kâdı O.

²⁵⁶ Bin Kâdı'dan Y ve O; İbn-i Kâdı burnundan E.

²⁵⁷ Naîm Y ve E; 'Ayn-i Naîm O.

²⁵⁸ otuz mil batı üzerine teveccüh ideler kırk mil batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler Y ve E; - O.

²⁵⁹ Naîm'den Y ve E; 'Ayn-i Naîm'den O.

²⁶⁰ Sebki'den Y; Şebke'den E ve O.

²⁶¹ Katr-ı Ahmed Y; Kasr-ı Ahmed O ve E.

²⁶² Katr-ı Ahmed'den Y; Kasr-ı Ahmed'den O ve E.

²⁶³ batı üzerine teveccüh ideler Y ve E; - O.

²⁶⁴ batının kerte lodosdan cânibine teveccüh ideler O ve E; - Y.

²⁶⁵ kerte kıbleden Y; kerte karayelden O; [kerte] karayelden E.

²⁶⁶ Kâyıs Suyı Y ve E; Kâbıs Suyı O.

²⁶⁷ lodos üzere teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁶⁸ Kâyıs'dan Y; Kâbıs Suyı'ndan O; Kâyıs Suyu'ndan E.

İsfākîz²⁶⁹ yüz mildir yıldız ile poryazun mâbeynine teveccüh ideler²⁷⁰ ba'dehû İsfākîz'den²⁷¹ Mehdiye nâm kal'a otuz mildir karayel üzere teveccüh ideler²⁷² ba'dehû Mehdiye'den Kâlbiye²⁷³ Burnı yüz mildir yıldızun kerte karayelden cânibe teveccüh ideler²⁷⁴ ba'dehû Kâlbiye Burnu'ndan şehr-i Tûnus yüz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler²⁷⁵ ba'dehû Tûnus nâm şehirden Benzert yetmiş mildir karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler²⁷⁶ ba'dehû Benzert nâm mevzi'den Motabarka²⁷⁷ nâm mevzi' seksen mildir kırk mile varınca batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler²⁷⁸ ba'dehû Motabarka'dan²⁷⁹ **[18a]** Bedr-i Unnâb²⁸⁰ elli mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler²⁸¹ ba'dehû Bedr-i Unnâb'dan²⁸² Tekuş²⁸³ Burnı nâm mevzi' altmış mildir batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler²⁸⁴ ba'dehû Tekuş Burnu'ndan Cical nâm kal'a altmış mildir batı ile lodosun mâbeynine teveccüh oluna²⁸⁵ ba'dehû Cicali'den²⁸⁶ Becâye kal'ası yüz mildir lodos üzre teveccüh ideler²⁸⁷ ba'dehû

²⁶⁹ İsfākîz Y ve O; İskākîz E.

²⁷⁰ yıldız ile poryazun mâbeynine teveccüh ideler Y ve E; - O.

²⁷¹ İsfākîz'den Y ve O; İskākîz'den E.

²⁷² karayel üzere teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁷³ Kâlbiye Burnı ki Tunus'a karîbdir evsâfı bir yüksek kara burundur Mora Dağları'na müşâbihdir üstünde bir küçük burgazı vardır burun yıldızı bakar ve Kâlbiye hisârına gelince(?) hisârdan biri ince burundur kıbleye bakar ol ince burunu dolaşdıktan sonra Hâmâmet körfezidir E; - Y ve O.

²⁷⁴ yıldızun kerte karayelden cânibe teveccüh ideler Y; - O.

²⁷⁵ lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler Y ve E; - O.

²⁷⁶ karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁷⁷ Motabarka Y ve O; Tayarka E.

²⁷⁸ kırk mile varınca batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁷⁹ Motabarka'dan Y ve O; Tayarka'dan E.

²⁸⁰ Bedr-i Unnâb Y; Beled-i Unnâb O ve E.

²⁸¹ karayelün kerte batıdan cânibe teveccüh ideler Y; otuz mil mikdârı karayelün kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ve yigirmi mil lodos üstüne teveccüh ideler E; - O.

²⁸² Bedr-i Unnâb'dan Y; Beled-i Unnâb'dan O; Beled-i Uttâb'dan E.

²⁸³ Tekûş Y ve E; Tekiş O.

²⁸⁴ batının kerte karayelden cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁸⁵ batı ile lodosun mâbeynine teveccüh oluna E; batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler O; - Y.

²⁸⁶ Cicali'den Y; Cical'den E ve O.

Becâye'den Tilis²⁸⁸ altmış mildir otuz mil mikdârı karayel ile batı beynine teveccüh ideler ve otuz mil lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler²⁸⁹ ba'dehû Tilis'den Cezâyir Kal'ası altmış mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ki rast Cezâyir Kal'asına dâhil olalar²⁹⁰ ba'dehû Cezâyir'den Şirşel Kal'ası altmış mildir batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler²⁹¹ ba'dehû Şirşel'den Tunus²⁹² [Tinnis] Kal'ası kırk mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler²⁹³ ba'dehû Tunus'dan²⁹⁴ [Tinnis'den] Müsteğanem²⁹⁵ seksen mildir altmış mil batıyla lodosunun mâbeynine ve yigirmi mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler²⁹⁶ ba'dehû Müsteğanem'den²⁹⁷ Vehrân²⁹⁸ yüz mildir elli mil lodos ve batı mâbeyine ve elli mil lodosun kerte kıbleden cânibine teveccüh ideler²⁹⁹ ba'dehû Vehrân'dan³⁰⁰ Huneyn nâm mevzi' yüz mildir Heran'dan yigirmi mil denize çıkdukdan sonra elli mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler³⁰¹ ba'dehû Huneyn nâm mevzi'den Tarâfik Burnı nâm mevzi' **[18b]** yüz mildir

²⁸⁷ lodos üzerine teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁸⁸ Tilis Y; Tillis O; Tilsî E.

²⁸⁹ otuz mil mikdârı karayel ile batı beynine teveccüh ideler ve otuz mil lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁹⁰ lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ki rast Cezâyir Kal'asına dâhil olalar E; - Y ve O.

²⁹¹ batıyla lodosun mâbeynine teveccüh ideler E ve O; - Y.

²⁹² Tunus Y; Tinnis O ve E.

²⁹³ batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler E; - O ve Y.

²⁹⁴ Tunus 'dan Y; Tinnis'den O ve E.

²⁹⁵ Müsteğanem Y ve O; Mustekanem E.

²⁹⁶ altmış mil batıyla lodosunun mâbeynine ve yigirmi mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler E. altmış mil batı ile lodosun üzerine ve yigirmi mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler O; - Y.

²⁹⁷ Müsteğanem'den Y ve O; Mustekanem'den E.

²⁹⁸ Vehrân O ve Y; Herân E.

²⁹⁹ elli mil lodos ve batı mâbeyine ve elli mil lodosun kerte kıbleden cânibine teveccüh ideler E; elli mil lodos ile batının mâbeyine ve elli mil lodosun kıbleden cânibine teveccüh ideler O; - Y.

³⁰⁰ Vehrân'dan O ve Y; Herân'dan E.

³⁰¹ Heran'dan yigirmi mil denize çıkdukdan sonra elli mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler E; Vehrân'dan bir mikdâr denize çıkdukdan sonra elli mil lodosun kerte batıdan cânibine teveccüh ideler O; - Y.

rast batı üzerine teveccüh ideler ba'dehû Tarâfik Burnı'ndan Pâdis³⁰² nâm mevzi' yüz³⁰³ mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Pâdis'den³⁰⁴ Septe Boğazı nâm mevzi' altmış mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler Sebte Boğazı'ndan Cebel-i feth nâm mevzi' ve mukâbelesi on sekiz mildir vesselâm temme.³⁰⁵

[Üçüncü Fasil: İstanbul'dan Cebelitarık'a Bazı Önemli Rotalar]

[E. 96b] Sebte'ye varınca deryânın ba'zı meşhûr olan tarîklerini beyân ider³⁰⁶

Kostantiniyye'den Boğazhisâr mil: iki yüz
Boğazhisâr'dan Rodos cezîresi mil: beş yüz
Rodos'dan İskenderiyye mil: beş yüz
Rodos'dan cezîre-i Kıbrus mil: üç yüz
Kıbrus'dan Şâm Trablus'ı mil: yüz yigirmi
Girit'den İskenderiyye mil: dört yüz
Kostantiniyye'den Kal'a-i Moton mil: yedi yüz³⁰⁷
Moton'dan Cicilye ya'nî cezîre-i Mesine boğazı mil: beş yüz
Mesine'den Kepez Burnı³⁰⁸ mil: yüz altmış
Kepez'den Kâlbiye³⁰⁹ Burnı mil: üç yüz
Kâlbiye'den şehr-i Tunus³¹⁰ mil: yüz

³⁰² Padis Y; Kal'a-i Bâdis E ve O.

³⁰³ yüz Y; yüz elli O ve E.

³⁰⁴ Pâdis'den Y; Bâdis'den O ve E.

³⁰⁵ Sebte Boğazı'ndan Cebel-i Feth nâm mevzi' ve mukâbelesi on sekiz mildir vesselâm temme Y.

Sebte Boğazı'ndan Cebel-i Feth ve mukâbele yigirmi mildir E.

ba'dehû mukâbele-i Cebel-i Feth yigirmi ve's-selâm ve'l-ikrâm be Muhammed 'Aleyhisselâm temme ve hâmet O.

³⁰⁶ Sebte'ye varınca deryânın ba'zı meşhûr olan tarîklerini beyân ider E; - M.

³⁰⁷ yedi yüz E; mil 400 M.

³⁰⁸ Kepez Burnı E; Kepez M.

³⁰⁹ Kâlbiye E; Kalsa M.

³¹⁰ Kalbiye'den şehr-i Tunus E; Kalsa'dan Tunus M.

Kālpiye Burnı'ndan Cezâyir kal'ası vilâyet-i Berbere'e varınca³¹¹ mil: yedi yüz

Kostantiniyye'den Cezâyir Kal'ası³¹² mil: 1800 bin sekiz yüz

Kal'a-i Cezâyir'den Sebte Boğazı'nda³¹³ Cebel-i Feth mil: yedi yüz elli

Kal'a-i Kostantiniyye'den Sebte Boğazı mil: iki bin beş yüz elli.

[Dördüncü Fasil: Akdeniz Adalarının Çevre Uzunlukları]

[H. 173b] Akdeniz'de vâki' olan cezîrelerin ma'mûr olanlarının esâmileridir ve ne mikdâr mildür anları beyân ider ve bu sahîfede tahrîr olunmuşdur.³¹⁴

	Ada isimleri	H. (173b). Tuhfetü'l- Esrâr 4. Fasil	F. (243a- 243b). Tuhfetü'l- Esrâr 4. Fasil	N. (212b- 213b). Tuhfetü'l- Esrâr 4. Fasil	N90.(160a). Kitâb-ı Bahriye esas alınarak oluşturulmuş liste	B. (149b) Kitâb-ı Bahriye esas alınarak oluşturulmuş liste	Hüsrev Paşa 272, Kitâb-ı Bahriye'den tarafımızca derlenen çevre uzunlukları
1	(m) Cezîre-i Yabise ³¹⁵	140	140	140	90	90	90
2	(k) Cezîre-i Mayorka	250	250	250	210	210	210
3	(k) Cezîre-i Minorka	130	130	130	120	120	120
4	(k) Cezîre-i Sardinye	700	700	700	700	700	700
5	(k) Cezîre-i Işka	30	Yok	30	40	Yok	

610

³¹¹ Kālpiye Burnı'ndan Cezâyir kal'ası vilâyet-i Berbere'e varınca E; Kālpiye Burnı'ndan Cezâyir nihâyetine M.

³¹² Cezâyir Kal'ası E; Kal'a-i Cezâyir M.

³¹³ Sebte Boğazı'nda E; Sebte Boğazı ki M.

³¹⁴ Akdeniz'de vâki' olan cezîrelerin ma'mûr olanlarının esâmileridir ve ne mikdâr mildür anları beyân ider ve bu sahîfede tahrîr olunmuşdur H; Ma'mûr olan cezîreleri beyânındadır gaffarallahu li-kâtibuhû N; - F.

³¹⁵ Batı Akdeniz'deki İbiza Adası.

6	(k) Cezîre-i Korsika	500	500	450	450	450	450
7	Cezîre-i Elepe [Elbe]	Yok	Yok	30	Yok	Yok	
8	Cezîre-i Liperi	Yok	Yok	20	Yok	Yok	
9	(k) Cezîre-i Cicilye	700	700	700	700	700	700
10	(k) Cezîre-i Malta	90	90	80	100	100	100
11	(m) Cezîre-i Cuhudluk	20	30	20	Yok	Yok	
12	(k) Cezîre-i Kefalonya	120	170	120	150	150	150
13	(k) Cezîre-i Körfüz	190	190	120	90	90	90
14	(k) Cezîre-i Zaklisa	60	20	60	80	80	80
15	(m) Cezîre-i Değirmenlik	90	90	80	80	80	
16	(m) Cezîre-i Barre	60	60	Yok	50	50	50
17	(m) Cezîre-i Nakşa	70	Yok	80	90	90	90
18	Cezîre-i Siyebarra	Yok	Yok	70	Yok	Yok	
19	Cezîre-i Siye Anticebarra	Yok	Yok	20	Yok	Yok	
20	(m) Cezîre-i Yamurgı	50	50	40 [Timurgı]	80	80	80
21	(boş) Cezîre-i Santorin	40	40	30	Yok	Yok	
22	(m) Cezîre-i İstanpulye	40	40	60	40	Yok	
23	(m) Cezîre-i Rodos	180	170	160	154	154	154
24	(m) Cezîre-i Sömbeki	30	30	25	25	25	25

25	(m) Cezîre-i İliki	30	30	30	35	35	X
26	(m) Cezîre-i Hereke [Harke]	Boş	Yok	30	20	20	20
27	(m) Cezîre-i Ayna	30	30	40	40	40	40
28	(m) Cezîre-i Üzümlüce	25	25	Yok	Yok	Yok	
29	(m) Cezîre-i Yavaşça [Yavuzca]	30	80	30	40	40	40
30	(m) Cezîre-i Koyunlica	30	58	25	30	Yok	30
31	(m) Cezîre-i Terme	30	30	40	50	50	50
32	(m) Cezîre-i Mürted	30	30	30 [Tirunad]	50	50	50
33	(m) Cezîre-i Sıra	25	25	30	30	30	30
34	(m) Cezîre-i Andre	80	80	70	90	Yok	
35	(k) Cezîre-i İstendil	80	80	60	70	70	70
36	(m) Cezîre-i Mikone	60	60	25	35	35	35
37	(m) Cezîre-i Hacılar	20	20	Yok	Yok	Yok	
38	(m) Cezîre-i Sığırcıklar	20	20	Yok	Yok	Yok	X
39	(m) Cezîre-i Papaslık	25	Yok	20 [Andire Papaslığı]	Yok	20 [Andire]	
40	(m) Cezîre-i Âhikeri	80	80	30	70	70	
41	(m) Cezîre-i Batnoz	20	20	30	20	20	
42	(m) Cezîre-i İlliyo [İliryo]	38	30	30	38	38	38

43	(m) Cezîre-i Kalımyoz	30	30	30	40	40	
44	(m) Cezîre-i İncirli	Boş	Yok	30	20	20	
45	(m) Cezîre-i İstanköy	80	80	90	70	70	70
46	(m) Cezîre-i Susam	90	90	90	80	85	85
47	(m) Cezîre-i Sakız	120	120	120	120	120	120
48	(m) Cezîre-i Midilli	180	190	160	180	160	160
49	(m) Cezîre-i İpsala	25	25	Yok	25	25	25
50	(m) Cezîre-i İskiri	90	90	90	80	80	80
51	(m) Cezîre-i Çamlıcalar	30	30	30 [Çamlıca]	40 ve 30	40 [Çamlıca]	40 ve 30
52	Cezîre-i Bibercik	Yok	Yok	25	Yok	Yok	
53	Cezîre-i Diğer Çamlıca	Yok	Yok	30	Yok	Yok	
54	(m) Cezîre-i Limye [Limni]	140	120	140 [Elemlı]	160	120	
55	(m) Cezîre-i Taşöz	80	80	50	60	60	60
56	(m) Cezîre-i Keçi	25	25	25	40	40	40
57	(m) Cezîre-i Ağrıboz	280	280	Boş	40	180	366
58	(m) Cezîre-i Bozbaba	18	18	18 [Nurbaba]	Yok	Yok	
59	(m) Cezîre-i İmroz	50	50	30	40	46	46
60	Cezîre-i İskatoz [İskedos]	Boş	20	25	15	15	
61	Cezîre-i	Boş	Yok	25	Yok	Yok	

	İskaboloz						
62	(m) Cezîre-i Bozcaada	18	18	18	Yok	18	18
63	(m) Cezîre-i Meyis	9	Yok	25	30	Yok	
64	(m) Cezîre-i Kerpe	Boş	Yok	40	60	60	70
65	(m) Cezîre-i Çobanlar	Boş	Yok	18	Yok	Yok	
66	Cezîre-i Girit	700	200	650	700	700	700
67	(m) Cezîre-i Kıbrıs	700	700	650	700	700	650
68	Cezîre-i Semendirek	30	Yok	30	35	35	35
69	Cezîre-i Hurşidler Susam kurbunda	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	X
70	Cezîre-i Hımârân Susam kurbunda	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	X
71	Cezîre-i Kocbaba	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	X
72	Cezâyir-i (...)	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
73	Cezîre-i Odunlu (?)	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
74	Cezîre-i Yassıca	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
75	Cezîre-i Kınalı	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
76	Cezîre-i Cuka kaya-yı Benefşe karşısı	Boş	60	70	60	Yok	60
77	Cezîre-i Benefşe Moton kurbında	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	

78	Cezîre-i Barak Anavarin'den taşra	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
79	Cezîre-i Lenkada [Lefkada], Ayamavra karşısı	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
80	Cezîre-i Bahşılar ve Cecilye kurbunda bazı adalar dahi vardır eşkâllere ma'lûmdur	Boş	Yok	20 [Bahşılar]	30 [Bahşılar]	30 [Bahşılar]	
81	Cezîre-i Cerbe	Boş	Yok	60	60	Yok	
82	Cezîre-i Küçük Malta	Boş	Yok	20	Yok	Yok	
83	Cezîre-i Kargına ³¹⁶ iki cezîredür	Boş	Yok	60	Yok	Yok	
84	Cezîre-i Avrat	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
85	Cezîre-i Anafiya	Boş	Yok	30	Yok	Yok	
86	Cezîre-i Eskideğirmenlik	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
87	Cezîre-i Marmara	60	Yok	30	40	60	60
88	Cezîre-i Tavşan ³¹⁷ ve Azablar ³¹⁸	Boş	Yok	Yok	Yok	Yok	
89	Cezîre-i Mîr Alî	18	Yok	Yok	20	18 [Emîr Alî]	18

³¹⁶ Cezîre-i Kargına H; Cezîre-i Kurigate N.

³¹⁷ Marmara Denizi'nde günümüzde Paşalimanı olarak isimlendirilen adadır.

³¹⁸ Marmara Denizi'nde günümüzde Avşa olarak isimlendirilen adadır.

90	Cezîre-i Kızılada	Yok	Yok	Boş	Yok	Yok	
91	Cezîre-i Kuşadaları	Yok	Yok	Boş	Yok	Yok	

Bu tahrîr olunan cezîrelerin esâmîleri ve milleri ne mikdâr olduğın bilmek için bu mahallde ihtisâr üzere tahrîr olundu vakt-i hâcetde nazar oluna ve mezbûr cezîrelerin kâfir elinde olanların esâmîleri üzerinde “kaf” ve müslim elinde olanların “mim” işâret olunmuşdur ta ki ma'lûm ola ve ahbâb-ı zevî'l-ihtirâmdan dahi niyâz olunur ki bu sahîfeye nazar itdüklerinde fakîr-i pür-taksîrlerin du'â-yı hayrdan ferâmuş buyurmayalar.³¹⁹

[Beşinci Fası: Karadeniz]

[E. 96b] Tafsîl-i Beyân-ı Tarîk-i Bahr-i Siyâh³²⁰

Ammâ ba'd³²¹ Fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re'îs Kâid Ali'ye Akdeniz'i tavzîh ü beyân etdikden sonra Karadeniz'in dahi yolların ve varacak limanların ayân u beyân eyledim ki okuyup bu risâle ile amel idenler yollarına âsân vechile dâhil olup bu fakîr Hâcî Mehmed Re'îs'i hayr duâdan ferâmûş etmeyeler ba'dehu³²² Karadeniz'de Mecmu'ul-Bahreyn Boğazı'nda vâki' mevzi'den Kerpe ve Kevkeb nâm cezîre yüz mildir rast gûntoğısı üzere ya'ni kerte poryaz cânibine teveccüh ideler³²³ ba'dehu Kerpe'den³²⁴ Bendereğli³²⁵ yüz mildir rast gûntoğısına yürüye ki rast

616

³¹⁹ Bu tahrîr olunan cezîrelerin esâmîleri ve milleri ne mikdâr olduğın bilmek için bu mahallde ihtisâr üzere tahrîr olundu vakt-i hâcetde nazar oluna ve mezbûr cezîrelerin kâfir elinde olanların esâmîleri üzerinde “kaf” ve müslim elinde olanların “mim” işâret olunmuşdur ta ki ma'lûm ola ve ahbâb-ı zevî'l-ihtirâmdan dahi niyâz olunur ki bu sahîfeye nazar itdüklerinde fakîr-i pür-taksîrlerin du'â-yı hayrdan ferâmuş buyurmayalar H; - F ve N.

³²⁰ Tafsîl-i Beyân-ı Tarîk-i Bahr-i Siyâh E; - F.

³²¹ Ammâ ba'd E, - F.

³²² Fakîr-i pür-taksîr Hâcî Mehmed Re'îs Kâid Ali'ye Akdeniz'i tavzîh ü beyân etdikden sonra Karadeniz'in dahi yolların ve varacak limanların ayân u beyân eyledim ki okuyup bu risâle ile amel idenler yollarına âsân vechile dâhil olup bu fakîr Hâcî Mehmed Re'îs'i hayr duâdan ferâmûş etmeyeler ba'dehu F; - E.

³²³ Karadeniz'de mecmu'ul-bahreyn boğazında vâki' mevzi'den Kerpe ve Kevkeb nâm cezîre yüz mildir rast gûntoğısı üzere ya'ni kerte poryaz cânibine teveccüh ideler E; Boğaz'dan Kerpe Kevgen mukâbelesinde vâki' olan cezîre doksan mildir gûntoğusu üzerine teveccüh ideler F.

³²⁴ Kerpe'den E; Kerpe Cezîresi'nden F.

³²⁵ Bendereğli E; Bender Kili F.

Bendereğli'ye dâhil olur ba'dehu Bendereğli'den³²⁶ Amasra nâm liman ü mevzi' yüz mildir poryaz ile gûntoğısı mâbeynine teveccüh ideler ki Amasra'ya dâhil ola ba'dehu Amasra'dan Gideros³²⁷ nâm limân seksen mildir gûntoğısının kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ki varup limana dâhil olalar ba'dehû Gideros'dan Sinab nâm mevzi'e yüz yigirmi mildir³²⁸ karîb olan Pozdepe Burnı Bendereğli'den³²⁹ yedi³³⁰ sekiz mil denize çıkdıktan sonra gûntoğısının kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ki varub Bozdepe'ye dâhil olalar ba'dehû Bozdepe'den on beş mil mikdârı Sinâb'a dâhil olalar ba'dehû Sinâb'dan ve kal'adan Kızılıрмаğ'a karîb Yeni Limân ya'ni Üskübî³³¹ nâm mevzi' seksen mildir gûntoğısının kerte keşilemeden cânibe teveccüh ideler ki rast Yeni Liman'a dâhil olalar ba'dehû Üskübî'den Samsun nâm mevzi' ve kal'a altmış mildir gûntoğusu kerte keşilemeden cânibe teveccüh ideler ki varalar ba'dehû Samsun'dan Vona Burnı yüz otuz mildir gûntoğusu üzere teveccüh ideler ba'dehû Vona'dan Giresin³³² seksen mildir gûntoğusunun kerte keşilemeden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Giresin'den³³³ Akça Kal'a yüz mildir gûntoğusuyla poryaz cânibe teveccüh ideler ba'dehû Akça Kal'a'dan Trabozan³³⁴ nâm kal'a yigirmi mildir gûntoğusuyla Trabozan'a dâhil olunur ba'dehû Trabozan'dan³³⁵ Rize³³⁶ nâm mevzi' seksen mildir poryazın kerte gûntoğusundan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Rize'den Batın³³⁷ seksen

³²⁶ Bendereğli'den E; Bender Kili'den F.

³²⁷ Gideros E; Gidroş F.

³²⁸ yüz yigirmi mildir F, -E.

³²⁹ Bendereğli'den E; Kili'den F.

³³⁰ Yedi E; - F.

³³¹ 15. yüzyılda Bafra'ya bağlı bir nahiye iken, 16. yüzyılda bir köy haline gelmiştir. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus (1455-1643)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, VI/1 (1994), s. 174, 188; Rıza Karagöz, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", İlk Çağdan Cumhuriyet'e Canik, edt. Cevdet Yılmaz, Samsun: Canik Belediyesi yay, 2011, s. 119-162. Günümüzde bölgede bu isimde bir yerleşim yeri mevcut olmayıp muhtemelen artık meskun olmayan bir yerdir.

³³² Giresin E; Kiras F.

³³³ Giresin'den E; Kerasin'den F.

³³⁴ Trabozan E; Trabozon F.

³³⁵ Trabozan'dan E; Trabozon'dan F.

³³⁶ Rize E; Riza F.

³³⁷ Batın E; Bartın F.

mildir poryazın kerte güntoğusundan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Batın'dan³³⁸ Faşa Suyu ve Kal'a-i cedîd nâm limân yetmiş mildir yıldızın kerte poryazdan cânibe teveccüh ideler ki Faşa Suyu'na varıla ba'dehû Faşa ağzından Sohum³³⁹ nâm mevzi' yüz yigirmi mildir karayel ile vâsıl olurlar ba'dehû Sohum'dan³⁴⁰ Yerez limânı seksen mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Yerez'den Sovuksu ya'ni Şimşîr limânı seksen mildir batının karayelden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Sovuk limandan Abaza ağzında vâki' Dökündüli nâm limân yüz kırk mildir karayelin kerte yıldızdan cânibe teveccüh ideler mezbûr limandan Kefe Kal'ası iki yüz kırk mildir ba'dehû Kefe'den mukâbele Sinab iki yüz elli mildir rast kible üzere teveccüh ideler ba'dehû tekrâr Sinab'dan Amasrı yüz³⁴¹ elli mildir batının kerte lodosdan³⁴² cânibe teveccüh ideler ba'dehû Amasrı'dan Ereğli³⁴³ nâm mevzi' yüz mildir lodosun kerte batından cânibe teveccüh ideler ba'dehû Bendereğli'den³⁴⁴ Kevken nâm mevzi' yüz mildir batının kerte lodosdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Kevken'den Boğaz ve mecmu'u'l-bahreyn yüz mildir batının lodosdan³⁴⁵ cânibe teveccüh ideler ba'dehû tekrar Kefe'den Balıklaga'ya karîb Karaburun'dan yüz otuz mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Karaburun'dan Özi ağzında ola[n] su iki yüz altmış mildir karayelin kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Özi suyundan Akkirman yüz kırk mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler Akkirman'dan Kili Ağzı yetmiş mildir kible ile lodosun mâbeynine teveccüh ideler ba'dehû Kili Boğazı'ndan Geleşre³⁴⁶ Burnı³⁴⁷ nâm mevzi' yüz mildir otuz mil kible üzere teveccüh

³³⁸ Batın'dan E; Bartın'dan F.

³³⁹ Sohum E; Sehem F.

³⁴⁰ Sohum'dan E; Sehem'den F.

³⁴¹ yüz E; - F.

³⁴² lodosdan E; karayelden F.

³⁴³ Ereğli E; Bender Kili F.

³⁴⁴ Bendereğli'den E; Bender Kili'den F.

³⁴⁵ batının lodosdan E.; girü batının kerte lodosdan F.

³⁴⁶ Geleşre E; Geliğre F.

³⁴⁷ Varna'nın kuzeydoğusundaki Kaliakra Burnu. Michale Kiel, "Varna", DİA., c. XLII, İstanbul: 2012, s. 524.

ideler otuz mil dahi lodos kertesine yürüyeler³⁴⁸ ba'dehû Sülne³⁴⁹ Boğazı'ndan Geleşre³⁵⁰ Burnı nâm mevzi' yüz elli mildir lodosun kerte kıbleden cânibe teveccüh ideler ba'dehû Gamra³⁵¹'dan Varna nâm iskele seksen mildir lodosun kerte batıdan cânibe teveccüh ideler ba'dehû Varna'dan Süzebolı³⁵² nâm mevzi' yüz mildir kible üzere teveccüh ideler ba'dehû Süzebolı'dan Boğaz³⁵³ nâm mevzi' yüz elli mildir rast keşişleme üzre teveccüh ideler cümle mil 3283³⁵⁴ pâdişâh-ı zıllullâh hâdimü'l-harameyn kâtılı'l-kefere ve'l-mülhidîn vilâyet-i Macar'a sefer idüp Eğre nâm kal'ayı feth ve iki merhâle dâhi içeri üç yüz bin kâfirle üç gün muhkem harbden sonra mel'ûnlardan bî-hâd kâfir katl idüp dâru's-saltanat-ı Kostantiniyye'ye teveccüh iş bu sene-i hams ve elfde vâki' cemâziyelevvelinün üçüncü günü ve rebî'ülahirin otuzuncı günü tahvîl-i âftâb ve zemherin ya'nî erba'in[in] ikinci günü yevmü'l-ehad beyne's-salâteyn dâhil oldukları gün tamâm itdim şukka'l-fakîrû'l-muhtâc ilâ rahmet-i rabbi'r-rahîm Ya'kûb el-İskilibî afâ anh.

Kaynakça

Yazma Eserler ve Arşiv Belgeleri

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 4609, (Y).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3782/35, (E).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi, Pococke 15, (O).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 5427/54, (F).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi 114/4, (M).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2997/2, (N).

³⁴⁸ nâm mevzi' yüz mildir otuz mil kible üzere teveccüh ideler otuz mil dahi lodos kertesine yürüyeler E; otuz mildir kible üzerine gideler F.

³⁴⁹ Sülne E; Sünne F.

³⁵⁰ Geleşre E; Gelişre F.

³⁵¹ Gamra E; Gelişre F.

³⁵² Süzebolı E; Süre Burnı F.

³⁵³ Boğaz E; Boğaz ve mecmu'u'l-bahreyn F.

³⁵⁴ cümle mil 3283 E; Vallâhu a'lem bi's-sevâb kad vekaa'l-ferâğ min nemîka hazihi'r-risâle fî 13 Şa'bân-ı [mu]jazzam li sene erbaa ve erbaîn ve elf F.

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies (SOAS) Kütüphanesi, Ms. 381289, (S).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Bologna Üniversitesi Kütüphanesi, Ms. 3612/3, (B).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 272/2, (H).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 4328/1, (TY).

Mehmed Reis, *Tuhfetü'l-Esrâr fî Tarîki'l-Bihâr*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2990, (N90).

Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2612.

Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3161.

Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Hüsrev Paşa 272.

TC. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

A.{DVNSMHM.d., 8, 125/1431, (14.R.978/ 15 Eylül 1570).

A.{DVNSMHM.d., 12, 541-542/1034, (25.L.979/11.3.1572).

A.{DVNSMHM.d., 14/1, 71/87, (1.S.979/25.06.1571).

A.DVN.MHM.d., 182, 1/C, Gurre-i C. 1198 (22 Nisan-1 Mayıs 1784).

Kitap, Makale ve Tezler

XIV-XVII. Yüzyıl Portolan ve Deniz Haritaları: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi ve Venedik Correr Müzesi Koleksiyon, İstanbul: İtalya Kültür Merkezi, [ty].

Pîrî Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar = Before and After Pîrî Reis: Maps at Topkapı Palace, Ankara: Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2013.

AK Mahmut, "Osmanlı Coğrafya Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, II/4, (2004), s. 163-211.

AK Mahmut, *Seydî Ali Reis ve Kitab-ı Muhit'i*, İstanbul: Titiz yay., 2011.

ANSARÎ A. S. Bazmee, "Feyzî-i Hindî", *DİA.*, c. XII, İstanbul 1995, s. 524-525.

Aşık Mehmed, *Menazirü'l-Avalim*, c. II, (haz. Mahmut Ak) Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.

BOSTAN İdris, "Kanuni ve Akdeniz Siyaseti 1530-1550", *Muhteşem Süleyman*, (edt. Ö. Kumrular), İstanbul: Kitap yay., 2007, s. 25-44.

BOSTAN İdris, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Osmanlı Akdenizi*, İstanbul: Küre yay., 2017, s. 213-238.

BOSTAN İdris, "Pîrî Reis" *DİA.*, c. XIV, İstanbul 2007, s. 283-285.

BOSTAN İdris, "Keşifler Çağının Osmanlı Denizcisi: Pîrî Reis ve 'Yeni Dünya' Haritası", *Pîrî Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar = Before and After Pîrî Reis: Maps at Topkapı Palace*, Ankara: Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü, 2013., s. 10-16.

BRICE William C., Colin Imber, Richard Lorch, *The Aegean Sea-chart of Mehmed Reis Ibn Menemenli A. D. 1590/1*, Manchester: The University of Manchester, 1977.

CAMPELL Tony, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500", *The History of Cartography*, vol. 1: *Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe*

- and the Mediterranean*, ed. J. B. Harley and David Woodward Chicago-London: The University of Chicago Press, 1987, s. 371-463.
- CAMPELL Tony, "Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500, Additions, Corrections, Updates", <https://www.maphistory.info/portolanchapter.html#ancient>, (11.06.2022).
- CAMPELL Tony, "Census of Pre-Sixteenth Century Portolan Charts", *Imago Mundi*, 38 (1986): s. 67-94.
- CASSOLA Arnold, İdris Bostan, Thomas Scheben, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, San Gwann: Publishers Enterprises Group (PEG), 1999.
- DANIŞ İlhami, "Başlangıcından XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk İslâm Coğrafyacılığı (Ekoller, İsimler ve Eserler)", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, XVII/33, (2019), s. 9-40.
- DANIŞAN POLAT Gaye, "16. Yüzyılda Osmanlılarda Deniz Astronomisi ve Astronomi Aletleri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Bilim Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2016.
- DEMİRBAŞ Yağmur, "Osmanlı Deniz Ümerâsı (15. ve 16. Yüzyıllar)", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2022.
- EMİRALİOĞLU Pınar, *Geographical Knowledge and Imperial Culture in The Early Modern Ottoman Empire*, Surrey: Ashgate, 2014.
- FALCHETTA Piero, "The Portolan of Michael of Rhodes", *The Book of Michael of Rhodes: A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, vol. III (Studies), (edt. Pamela O. Long), Cambridge and London: The MIT Press, 2009, s. 193-210.
- FREDERIKS Martha, "Alvise da Ca'da Mosto", *Christian Muslim Relations: A Bibliographical History*, (ed. David Thomas & Alex Mallett; with Juan Pedro Monferrer-Sala ... [et al.]), vol. 5 (1350-1500), Leiden-Boston: Brill 2013, s. 496-502.
- HOLT P. M., "Edward Pococke (1604-91): The First Laudian Professor of Arabic at Oxford", <http://oxoniensia.org/volumes/1991/holt.pdf>, (05.06.2020).
- JACOBY David, "An Unpublished Medieval Portolan of the Mediterranean in Minneapolis", *Shipping, Trade and Crusade in the Medieval Mediterranean: Studies in Honour of John Pryor*, (edt. Ruthy Gertwagen, Elizabeth Jeffreys), London-New York: Routledge, 2016, s. 65-83.
- KARAGÖZ Rıza, "Canik'in İdari Yapısı ve İdarecileri", *İlk Çağdan Cumhuriyet'e Canik*, edt. Cevdet Yılmaz, Samsun: Canik Belediyesi yay, 2011, s. 119-162.
- KIEL Michale, "Varna", *DİA.*, c. XLII, İstanbul: 2012, s. 524-527.
- KORKUT Şenol, "Pococke, Edward", *DİA.*, c. XXXIV, İstanbul 2007, s. 305.
- LOUPIS Dimitris, "Ottoman Adaptations of Early Italian Isolaria", *Journal of The International Map Collectors' Society (IMCOS)*, vol. 80, (London 2000), s. 15-23.
- LOUPIS Dimitris, "An Unpublished Anonymous Ottoman Portolan Text that Ignores Piri Re'is", *CIÉPO XIV. Sempozyumu Bildirileri, 18-22 Eylül 2000*, Çeşme, (Yay. haz. Tuncer Baykara), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004, s. 453-463.
- LOUPIS Dimitris, "Diffusion of Skill in The Mediterranean World Ottoman Navigational Technology during the 16th Century Seen Through Sailing-Directions Manuals", *Bilkent Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2004.

- Müstakimzâde [Süleyman Sa'deddin Efendi], *Tuhfe-i Hattâtîn*, (haz. Mustafa Koç), İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- NICOLAI Roel, "The Relationship between Portolans and Portolan Charts", *The Enigma of the Origin of Portolan Charts: A Geodetic Analysis of the Hypothesis of a Medieval Origin*, Leiden-Boston: Brill 2016, sf. 201-284.
- ÖZ Mehmet, "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus (1455-1643)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI/1 (1994), s. 173-209.
- ÖZBEY Muhammet Talha, "Venedik'te Bir Denizci: Rodoslu Michael ve Eseri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, c. 29/2020, s. 265-282.
- ÖZDEMİR Kemal, *Osmanlı Deniz Haritaları Ali Macar Reis Atlası*, İstanbul 1992.
- PROYR John H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul: Kitap yay. 2004.
- REDHOUSE James W., *A Turkish and English Lexicon Shewing in English The Significations of The Turkish Terms*, Constantinople 1890.
- SANUDO Marino Torsello, *The Book of the Secrets of the Faithful of The Cross, Liber Secretorum Fidelium Crucis*, (trans. Peter Lock), Ashgate 2011.
- SARICAOĞLU Fikret, "Kitâb-ı Bahriyye", *DİA.*, c. XXVI, İstanbul 2002, s. 72-75
- SARICAOĞLU Fikret, "Osmanlı Harita ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Adaları" *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, (edt. İ. Bostan-A. Kurumahmut), Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, 2001.
- SARICAOĞLU Fikret, *Piri Reis'in Dünya Haritası 1513/The World Map of Piri Reis 1513*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014.
- SARICAOĞLU Fikret, "Harita", *DİA.*, c. XVI, İstanbul 1997, s. 210-216.
- SARICAOĞLU Fikret, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", *Piri Reis'den Örfî Paşa'ya Osmanlı Tarihi Haritaları ve Tarihi Coğrafya Eserleri*, İstanbul: Çamlıca Basın yay., 2015, s. 53-72.
- SOUCEK Svat, "Islamic Charting in the Mediterranean", *The History of Cartography, Volume 2, Book 1: Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies*, edt. J. B. Harley and David Woodward, Chicago-London: The University of Chicago Press, 1992, s. 263-292.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersâdet: İkdâm Matbaası, 1317.
- The Book of Michael of Rhodes, A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, (ed. Pamela O. Long, Davin Mcgee, and Alan M. Stahl) vol. II, (Transcription and Translation ed. Alan M. Stahl; transcription: Franco Rossi, translation: Alan M. Stahl), Cambridge and London: The MIT Press, 2009.
- The Book of Michael of Rhodes: A Fifteenth-Century Maritime Manuscript*, vol. III (Studies), (edt. Pamela O. Long), Cambridge and London: The MIT Press, 2009.
- Tunuslu Hacı Ahmed, *Dünya Haritası ve Coğrafya Risalesi*, haz. Nazan Karakaş Özü, Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.
- TWELLS Leonard, *The Lives of Dr. Edward Pocock the Celebrated Orientalist*, vol I, London: R. & B. Gilbert pub., 1816.
- ÜSTÜNER Ahmet, "Avrupa Coğrafyacılarının Osmanlı Dünyasına İntikali: Tercüme Eserler", *İslamda Medeniyet Bilimleri Tarihi*, c. II, edt. Recep Şentürk, İstanbul: İHÜ yay., 2021, s. 91-121.

Türkhan, M. S. (2022). Bilinmeyen Bir Osmanlı Portolanı: Mehmed Reis'in Tuhfetü'l-Esrâr Fî Tarîki'l-Bihâr'ı. ABAD, 5(10), 557-623.

ÜSTÜNER Ahmet, “Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, XVII/33, (2019), s. 41-104.
<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> (10.06.2022).